

Piotr Pachulski*, Monika Wołoszyńska-Far, Daniel Żychliński**

Wyniki archeologicznych badań ratowniczych przeprowadzonych, przez Archeologiczną Pracownię Badawczą „THOR”, w związku z budową drogi ekspresowej S-3, na odcinku Szczecin-Klucz – Czarnowo

Abstract

Pachulski P., Wołoszyńska-Far M. and Żychliński D. 2013. Results of the rescue excavations conducted by “THOR” – Archaeological Research (Services) in advance of the S-3 Szczecin-Klucz – Czarnowo motorway. *Raport 8, 11-34.*

The rescue excavations being the subject of the article were carried out in 2007 and 2008 on 11 archaeological sites revealed on the S-3 motorway. There was an area of 1441 ares unearthed (144,1 m²) and there were 2,835 features recorded of the Ahrensburg culture, the Linear Pottery culture, the Funnelbeaker culture, the Globular Amphora culture, the Corded Ware culture, the Lusatian culture, the Jastorf culture, the Wielbark culture, as well as dated to early and late medieval and modern times. The discoveries on the S-3 motorway have been of great importance for complete recognition of various aspects of subsistence and settlement changes observed in Western Pomerania (Pomorze Zachodnie) from the final Palaeolithic to modern times.

Keywords: rescue excavation, motorway S-3, results of research, Western Pomerania

■ WSTĘP

Ratownicze badania wykopaliskowe, stanowiące temat niniejszego sprawozdania, przeprowadzono w trakcie dwóch sezonów badawczych. Rozpoczęły się one wczesną wiosną 2007, a zakończyły późną wiosną 2008 roku. Swoim zakresem objęły one 30 stanowisk archeologicznych przeznaczonych do eksploracji – umiejscowionych w ciągu drogi ekspresowej numer 3, w woj. zachodniopomorskim. Zadanie całościowego przeprowadzenia prac ratowniczych realizowała, na zlecenie Generalnej Dyrekcji Dróg Krajowych i Autostrad, Pracownia Archeologiczno-Konserwatorska mgr Aliny Jaszewskiej z Zielonej Góry, natomiast wykopaliska na niżej przedstawionych 11 stanowiskach (Ryc. 1 i 2) wykonała Archeologiczna Pracownia Badawcza „THOR” z Niechanowa.

Tytułem wprowadzenia należy wspomnieć, iż wszystkie przedstawiane w niniejszym tekście stanowiska, zostały odkryte w trakcie wyprzedzających badań powierzchniowych prowadzonych na trasie planowanego przebiegu drogi ekspresowej S-3 łączącej Szczecin z Legnicą.

Autorami opracowań materiałów poszczególnych kultur i epok z omawianych niżej stanowisk są następujący badacze: epoka kamienia i wczesna epoka brązu – dr Agnieszka Przybył, mgr Anna Mikołajczyk; epoka brązu i wczesna epoka żelaza – dr Marcin Ignaczak, mgr Jakub Affelski, mgr Łukasz Kaczmarek; młodszy okres przedrzymski i okres wpływów rzymskich – dr Daniel Żychliński; wczesne średniowiecze, późne średniowiecze oraz nowożytność i współczesność – mgr Kornelia Piasecka, mgr Aleksander Piasecki oraz mgr Zbigniew Woźniak.

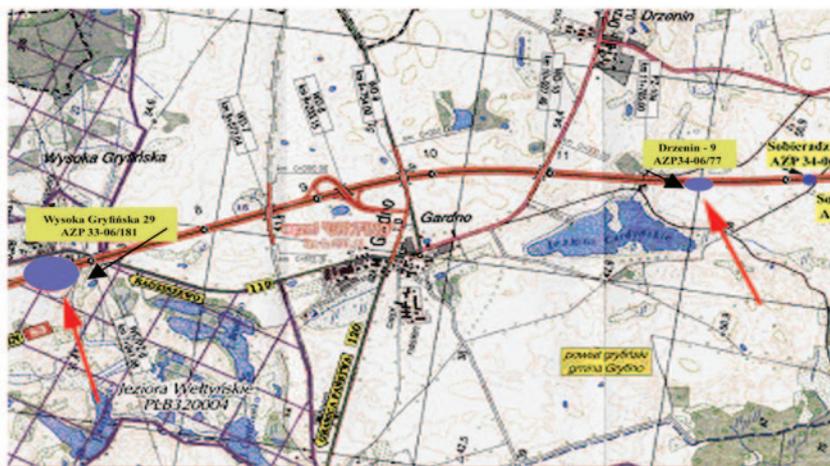
Poniżej, poczynając od północnej części inwestycji, przedstawione zostaną skrócone charakterystyki znalezisk dokonanych na przedmiotowych stanowiskach.

SZCZECIN-ŻYDOWCE, STANOWISKO 12 (AZP 32-6/17), GM. M. SZCZECIN, WOJ. ZACHODNIOPOMORSKIE

Stanowisko 12 w Szczecinie-Żydowcach znajdowało się na zachodnim skraju mezoregionu Wzgórz Bukowych (Kondracki 1994, 18) na wysokości około

* Archeologiczna Pracownia Badawcza „THOR”, ul. Długa 35a, 62-220 Niechanowo, e-mail: pachulski@vp.pl

** Archeologiczna Pracownia Badawcza „THOR”, al. Reymonta 21, 62-200 Gniezno, e-mail: daniel_zychliński@o2.pl

● Stanowisko archeologiczne → Stanowiska badane przez „THOR”

Ryc. 1. Przebieg inwestycji z naniesionymi stanowiskami archeologicznymi – część 1

Fig. 1. Motorway route with marked archaeological sites – part 1

25 m n.p.m. Zajmowało ono zachodni skłón niewielkiego wzniesienia, ograniczony od strony zachodniej skarpą i połną drogą (Ryc. 1, 3). W odległości około 100 m na wschód przebiegała autostrada A-3 (Szczecin – Kołbaskowo).

Stanowisko to zostało odkryte w trakcie prac powierzchniowych prowadzonych na trasie planowanego przebiegu drogi ekspresowej S-3 łączącej Szczecin z Legnicą. Zarejestrowano tu pozostałości osadnictwa ludności kultury łużyckiej (fragmenty ceramiki) oraz stwierdzono jego silne zniszczenie współczesną działalnością człowieka (nielegalny pobór kruszywa, wysypisko śmieci, poligon wojskowy).

W trakcie prac zbadano obszar 30 arów, rejestrując 112 obiektów nieruchomych, z czego jedynie w odniesieniu do 25 ściśle ustalono chronologię. Pozostałych 87 obiektów zakwalifikowano do zbioru znalezisk pochodzących z nieznaných horyzontów czasowych.

Po przeprowadzeniu analizy materiałów zabytkowych ustalono, iż pojedyncza jama gospodarcza o bliżej niesprecyzowanym charakterze, która dostarczyła fragmenty ceramiki naczyniowej (21) stanowiła reliktd działalności ludności kultury łużyckiej z okresu halsztackiego. Ponadto stwierdzono tu chorologiczną i chronologiczną łączność ze znajdującym się nieopodal stanowiskiem numer 14, gdzie natrafiono na analogicznie datowane znacznie intensywniejsze ślady osadnictwa tej kultury archeologicznej. Pozostałe 24 datowane obiekty miały charakter militarny i były to pozostałości 7 transzei, 14 dołków strzeleckich oraz 3 jam, w tym pojedynczej magazynowej oraz dwóch o nieznaney funkcji. Powyższe obiekty dostarczyły nielicznego zbioru zabytków, tzn. 14 fragmentów ceramiki i ułamka gwoździa żelaznego. Biorąc pod uwagę militarny charakter powyższych obiektów ustalono, że pochodziły one z okresu walk o Szczecin, tj. wiosny 1945 roku.

Ryc. 2. Przebieg inwestycji z naniesionymi stanowiskami archeologicznymi – część 2

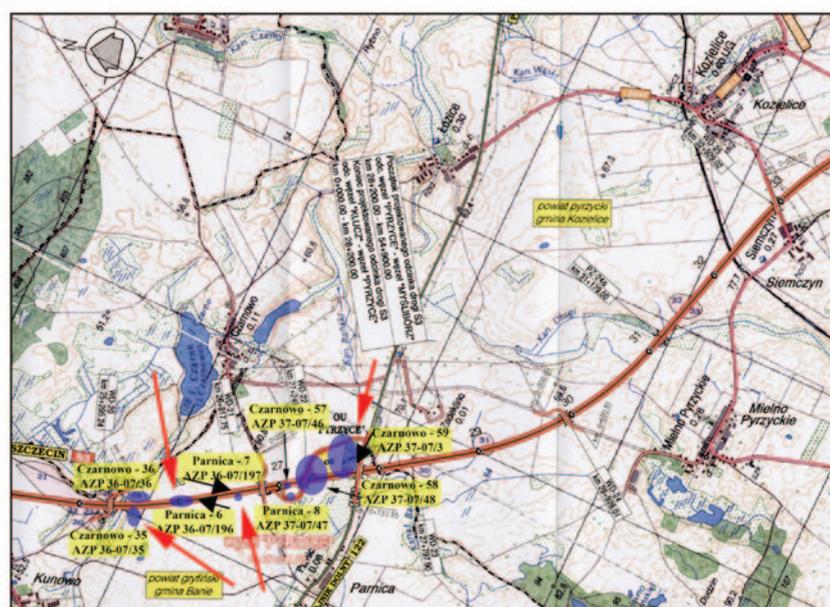
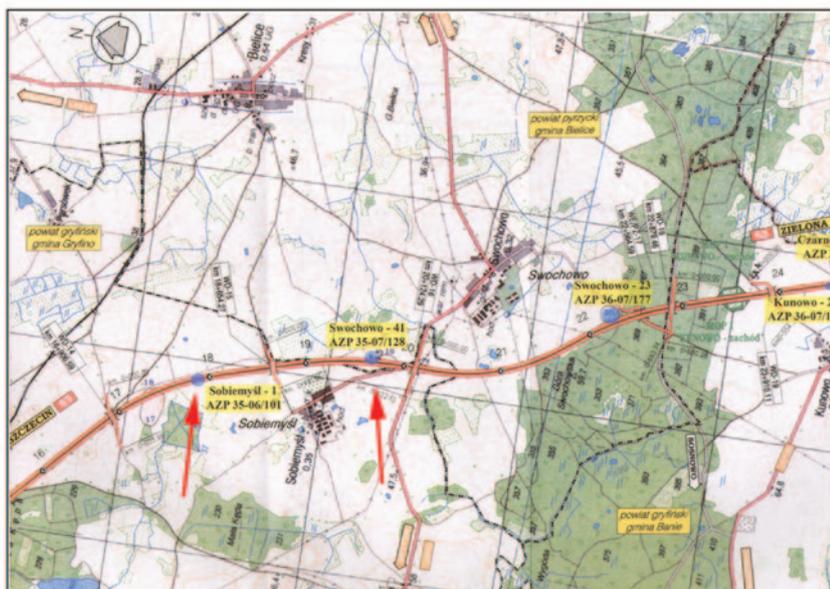
Fig. 2. Motorway route with marked archaeological sites – part 2

**SZCZECIN-ŻYDOWCE,
STANOWISKO 14 (AZP 32-06/19),
GM. M. SZCZECIN,
WOJ. ZACHODNIOPOMORSKIE**

Stanowisko Szczecin-Żydowce 14 zlokalizowane było ok. 300 m na południowy zachód od wyżej opisanego. Położone było ono w odległości około 500 m na wschód od autostrady A-3 (Szczecin – Kołbaskowo) i zajmowało kulminację oraz wschodni i zachodni stok niewielkiego garbu terenowego (Ryc. 1, 4).

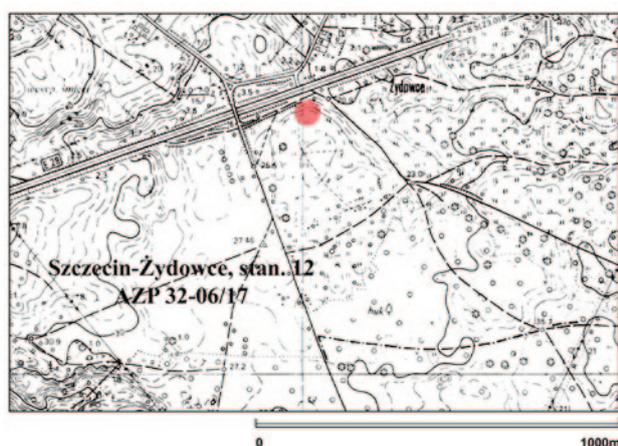
Podczas prospekcji powierzchniowej zarejestrowano tu pozostałości osadnictwa z okresu neolitu, kultury łużyckiej, wczesnego średniowiecza oraz nowożytności. Natomiast w trakcie prac ratowniczych zbadano obszar 230 arów, rejestrując 620 obiektów nieruchomości, z których 200 przyporządkowano kulturowo i chronologicznie. Pozostałe nie dostarczyły materiałów ruchomych, które pozwoliłyby na taką klasyfikację. Natrafiono także na warstwy akumulacyjne o miąższościach dochodzących do 20 cm, które były zlokalizowane we wschodniej i zachodniej części stanowiska, u podstaw łagodnie opadających stoków.

Najstarsze ślady osadnictwa na stanowisku wiązać należy z obecnością nielicznego zbioru ceramiki (20 fragmentów) zlokalizowanego na złożu wtórnym w obiekcie o proveniencji łużyckiej. Materiał ten charakteryzował

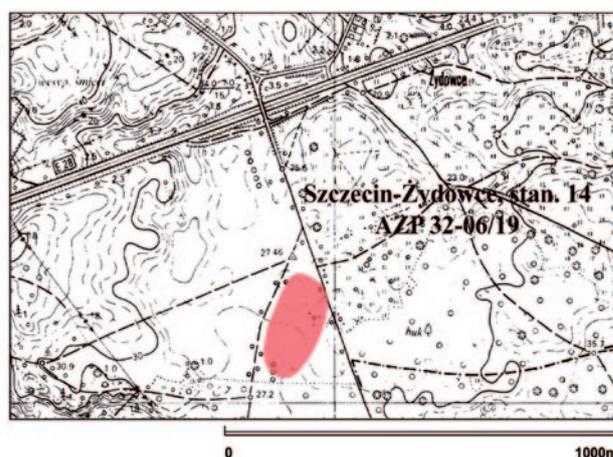
● Stanowisko archeologiczne

➔ Stanowiska badane przez „THOR”

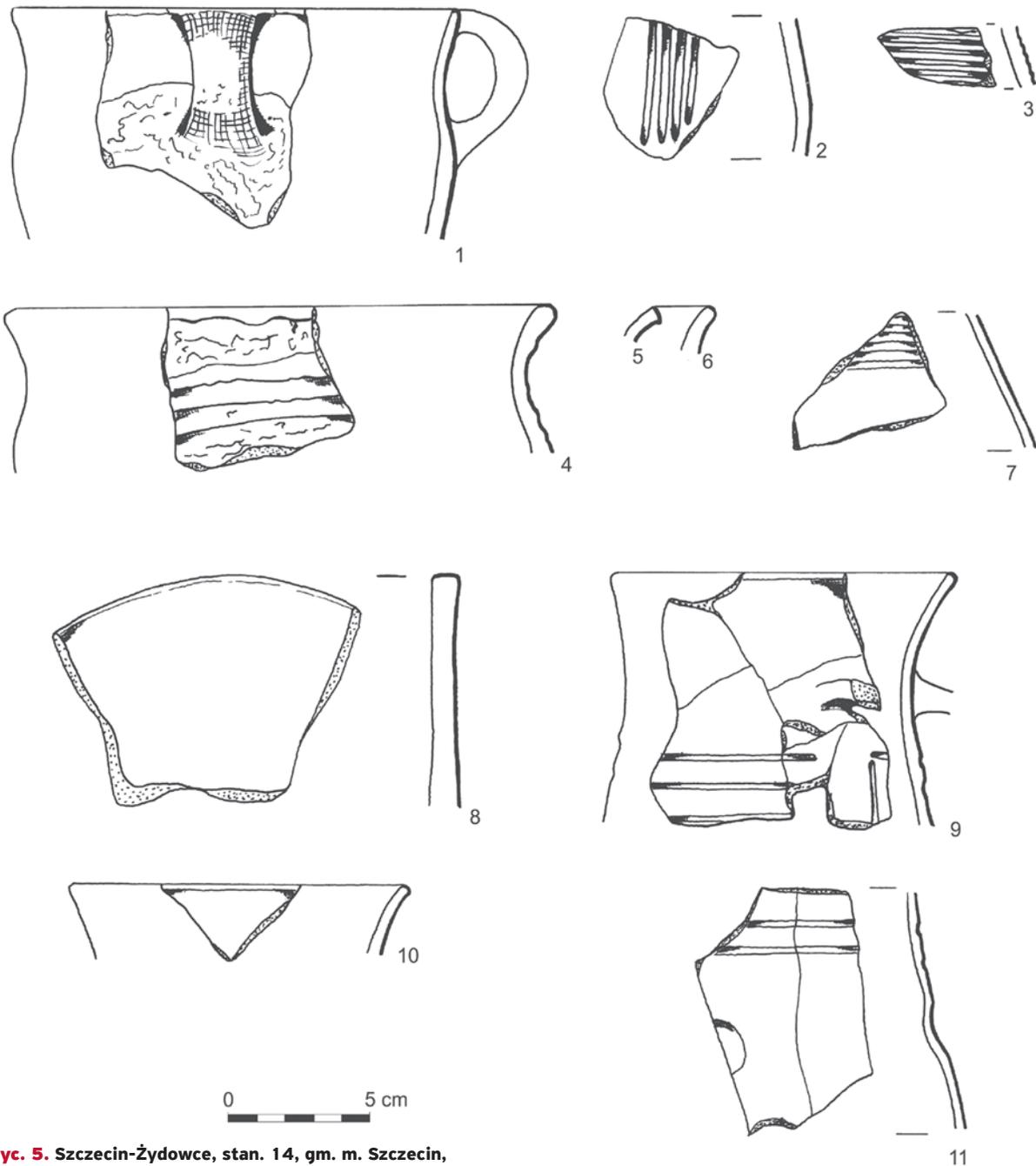
Ryc. 3. Szczecin-Żydowce, stan. 12, gm. m. Szczecin, woj. zachodniopomorskie. Lokalizacja stanowiska

Fig. 3. Szczecin-Żydowce, site 12, m.Szczecin commune, zachodniopomorskie voivodeship. Location of the site

Ryc. 4. Szczecin-Żydowce, stan. 14, gm. m. Szczecin, woj. zachodniopomorskie. Lokalizacja stanowiska

Fig. 4. Szczecin-Żydowce, site 14, m.Szczecin commune, zachodniopomorskie voivodeship. Location of the site

Ryc. 5. Szczecin-Żydowce, stan. 14, gm. m. Szczecin, woj. zachodniopomorskie. Wybór ceramiki kultury łużyckiej (rys. Ł. Kaczmarek)

Fig. 5. Szczecin-Żydowce, site 14, m. Szczecin commune, zachodniopomorskie voivodeship. Selection of ceramics of the Lusatian culture (fig. Ł. Kaczmarek)

technologicznie różnicował się wewnętrznie, co było przyczyną podziału na dwa różnoczasowe zespoły chronologicznie. Pierwszy zidentyfikowano jako późnoneolityczny przynależny do kultury amfor kulistych, natomiast drugi przyporządkowano cyklowi proto- i wczesnobrązowemu.

Kolejną fazę osadniczą powiązano z ludnością kultury łużyckiej dwóch etapów – wcześniejszego datowanego na IV i początek V okresu epoki brązu oraz późniejszego, należącego już do okresu halsztackiego

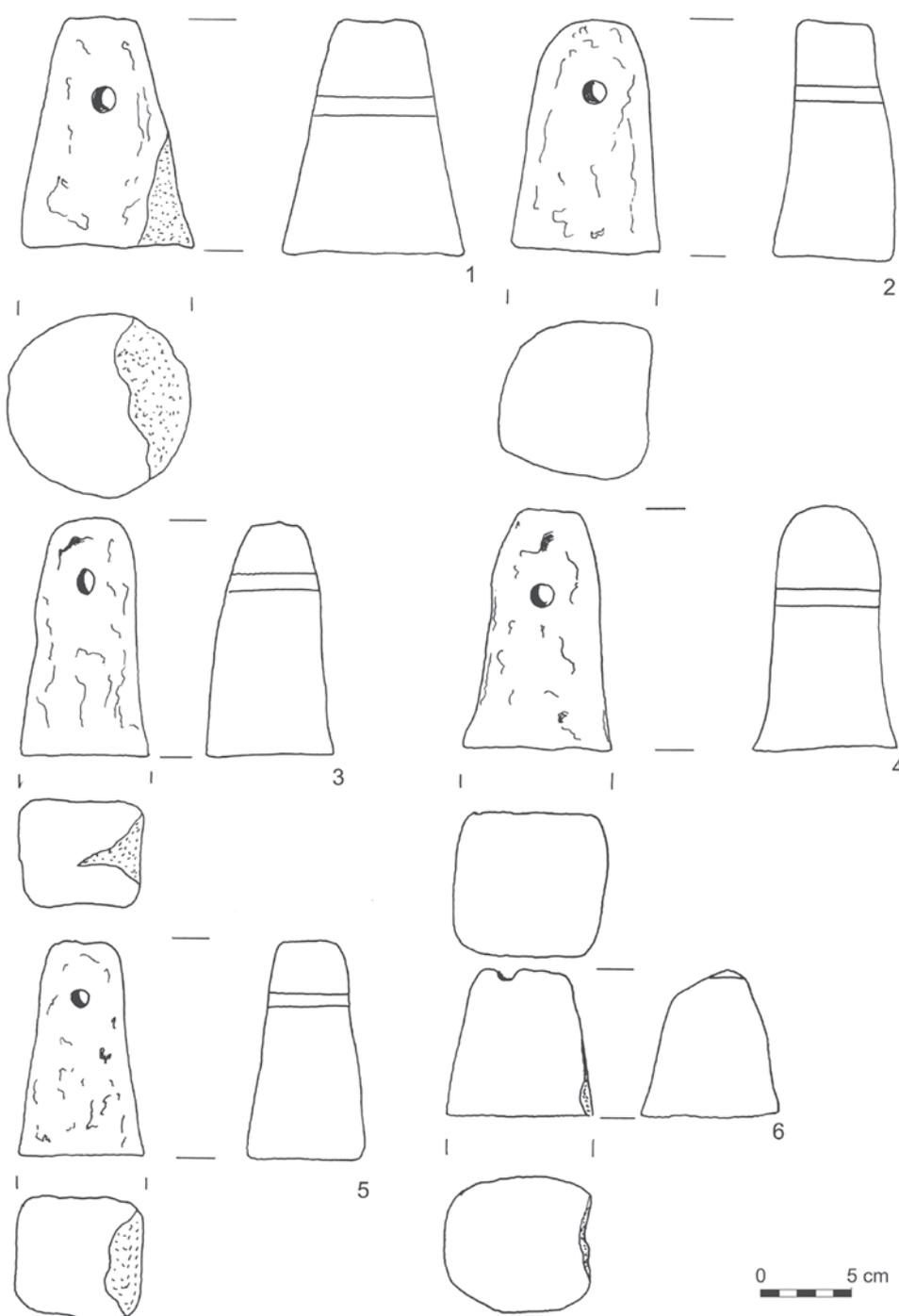
C-D. Analizą objęto tu 164 obiekty nieruchome oraz 10 409 fragmentów ceramiki naczyniowej (Ryc. 5). Zarejestrowano 131 jam gospodarczych, trzy paleniska, 27 dołków postępowych, relikty warsztatu tkackiego (Ryc. 6) oraz dwa obiekty o charakterze rowów.

Ślady dalszej działalności człowieka pojawiły się dopiero w okresie późnego średniowiecza i były reprezentowane jedynie przez dwa obiekty: jamę o bliżej niesprecyzowanej funkcji oraz znacznych rozmiarów jamę magazynową prawdopodobnie przykrytą lekką konstrukcją szalaszową. Z tą fazą funkcjonowania stanowiska powiązano zbiór zaledwie 11 fragmentów ceramiki naczyniowej.

Ostatnie pozostałości, które odkryto na tym stanowisku, stanowiły 34 obiekty w większości związane

Ryc. 6. Szczecin-Żydowce, stan. 14, gm. m. Szczecin, woj. zachodniopomorskie. Ciężarki tkackie kultury łużyckiej (rys. Ł. Kaczmarek)

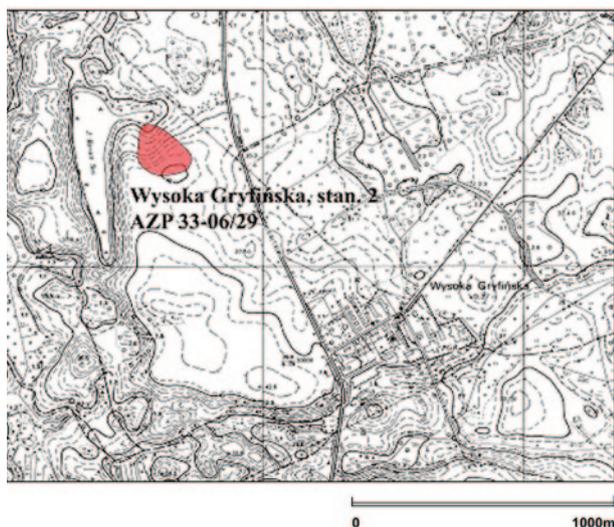
Fig. 6. Szczecin-Żydowce, site 14, m. Szczecin commune, zachodniopomorskie voivodeship. Loom weights of the Lusatian culture (fig. Ł. Kaczmarek)

z działaniami wojennymi z wiosny 1945 roku, gdzie oprócz dwóch transzei natrafiono na dołki strzeleckie, spichrze, punkty dowodzenia oraz jamy o nieznannej funkcji. Z tego horyzontu chronologicznego pochodzi zbiór 92 fragmentów ceramiki należących do grupy ceramiki ceglastej, kremowej oraz kamionki, które to artefakty można datować w bardzo szerokim przedziale ogólnie pojętej nowożytności. Ponadto natrafiono tu na pojedyncze znaleziska kafli, płytek posadzkowych oraz naczyń szklanych. Zabytki metalowe reprezentował pojedynczy gwóźdź żelazny.

**WYSOKA GRYFIŃSKA, STANOWISKO 2
(AZP 33-06/29), GM. GRYFINO,
WOJ. ZACHODNIOPOMORSKIE**

Stanowisko znajdowało się w obrębie mezoregionu Równiny Weltyńskiej położonego na prawym brzegu Odry na południe od Puszczy Bukowej, wchodzącego w skład Pobrzeży Południowobałtyckich (Kondracki 1994, 18). Obszar badań znajdował się w odległości około 400 m na zachód od drogi asfaltowej z Gardna do Radziszewa i zajmował północny stok cypla, ograniczonego od strony zachodniej, północno-zachodniej i północnej jeziorem Barani Sus (Ryc. 1, 7).

Ryc. 7. Wysoka Gryfińska, stan. 2, gm. Gryfino, woj. zachodniopomorskie. Lokalizacja stanowiska

Fig. 7. Wysoka Gryfińska, site 2, Gryfino commune, zachodniopomorskie voivodeship. Location of the site

W trakcie prac zbadano obszar 145 arów ujawniając 69 obiektów nieruchomych, w tym 18 o chronologii ustalonej na podstawie występującego w nich materiału ruchomego w postaci fragmentów ceramiki naczyniowej (18), przedmiotów krzemiennych (15) oraz nielicznych wytworów żelaznych (5). W przypadku 11 obiektów stwierdzono przynależność do okresu współczesnego i powiązano je, podobnie jak ma to miejsce w odniesieniu do opisanego poniżej stanowiska 29 w Wysokiej Gryfińskiej, z walkami toczonymi w marcu 1945 roku. Reprezentowane były one przez 8 dołków strzeleckich, 2 transeje oraz przykryty lekką konstrukcją drewnianą spichlerz – magazyn.

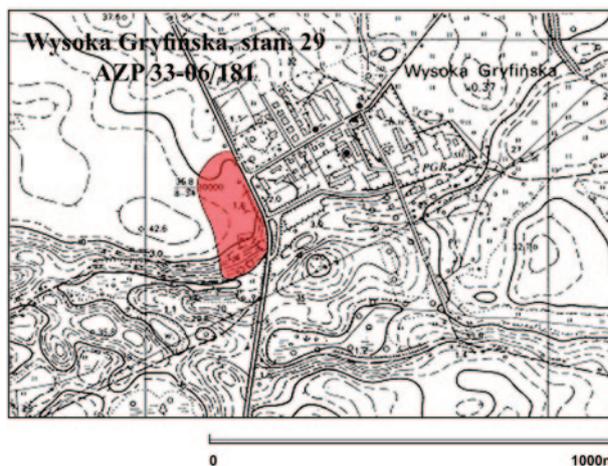
Z wyżej wymienionych obiektów pozyskano bardzo nieliczny materiał zabytkowy, który ograniczał się do

2 fragmentów gwoździ żelaznych, naboju do karabinu Mauser oraz żelaznego śledzia namiotu.

WYSOKA GRYFIŃSKA, STANOWISKO 29 (AZP 33-06/181), GM. GRYFINO, WOJ. ZACHODNIOPOMORSKIE

Stanowisko znajdowało się ok. 1000 m na południe od opisanego wyżej. Zlokalizowane było w odległości około 100 m na zachód od drogi Gardno – Radziszewo i zajmowało północną krawędź doliny wraz ze stokiem o znacznym nachyleniu (Ryc. 1, 8).

Podczas wyprzedzających inwestycję weryfikacyjnych badań powierzchniowych zarejestrowano pozostałości osadnictwa ze schyłkowego paleolitu (przedmioty krzemienne), neolitu (ceramika i wytwory krzemienne), epoki brązu – kultury łużyckiej (ceramika) oraz wczesnego średniowiecza (ceramika).

Ryc. 8. Wysoka Gryfińska, stan. 29, gm. Gryfino, woj. zachodniopomorskie. Lokalizacja stanowiska

Fig. 8. Wysoka Gryfińska, site 29, Gryfino commune, zachodniopomorskie voivodeship. Location of the site

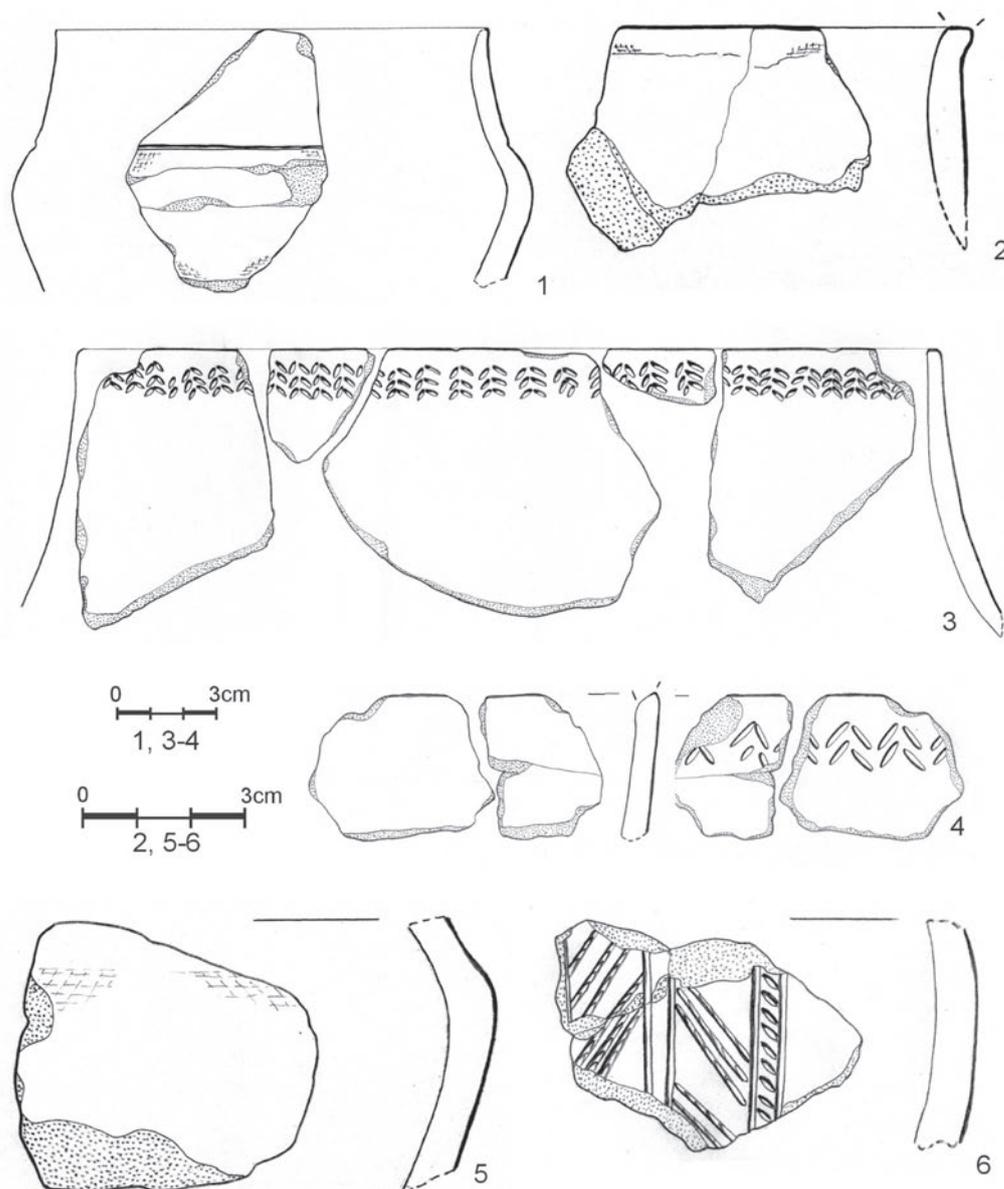

Ryc. 9. Wysoka Gryfińska, stan. 29, gm. Gryfino, woj. zachodniopomorskie. Plan płaski i profil obiektu 456 (fot. M. Dziób)

Fig. 9. Wysoka Gryfińska, site 29, Gryfino commune, zachodniopomorskie voivodeship. Flat plan and profile of feature 456 (photo by M. Dziób)

Ryc. 10. Wysoka Gryfińska, stan. 29, gm. Gryfino, woj. zachodniopomorskie. Fragmenty naczyń kultury pucharów lejkowatych (rys. A. Przybył)

Fig. 10. Wysoka Gryfińska, site 29, Gryfino commune, zachodniopomorskie voivodeship. Fragments of vessels of the Funnelbeaker culture (fig. A. Przybył)

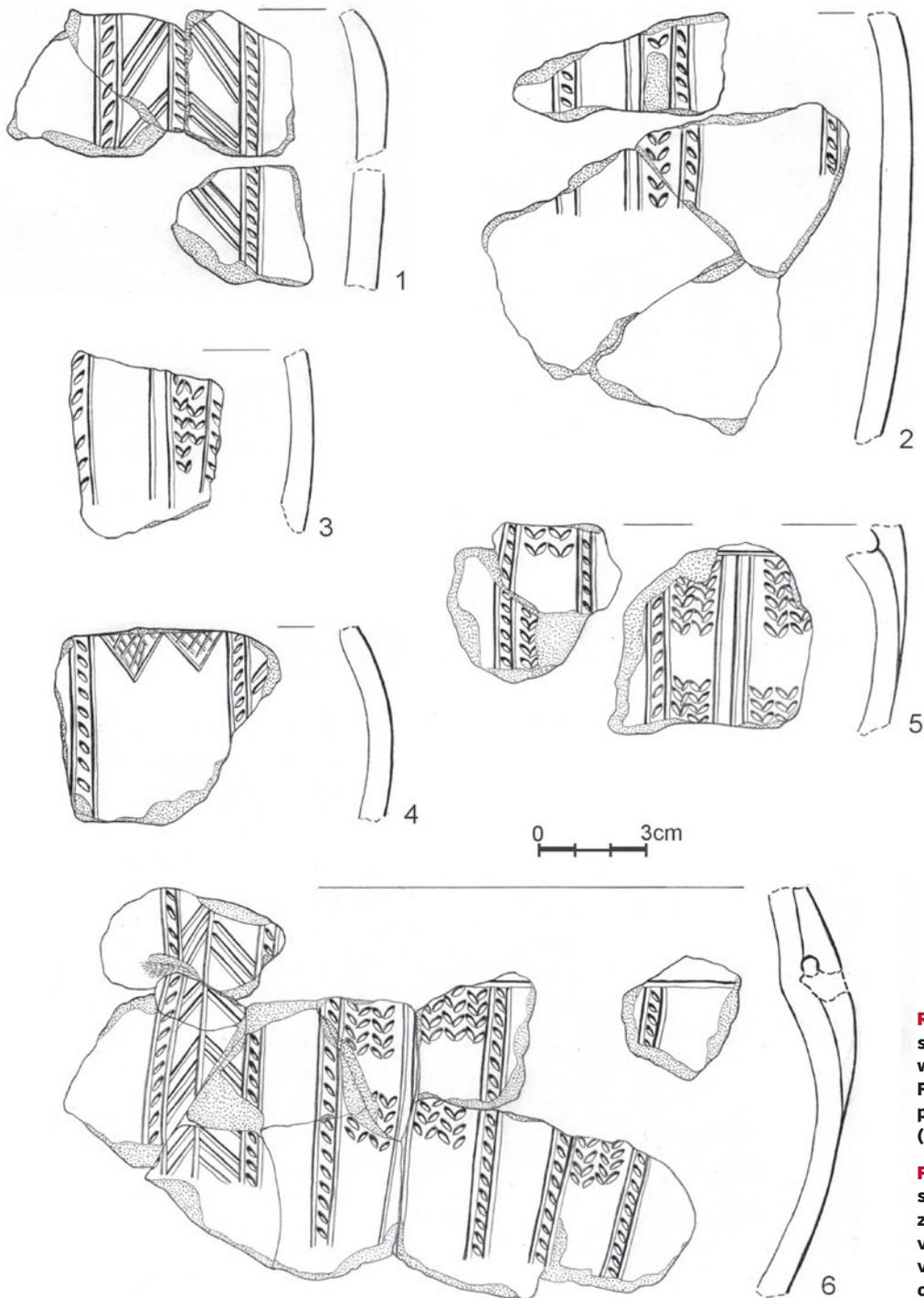

W trakcie badań wykopaliskowych zbadano obszar 209,22 ara, odkrywając 460 obiektów nieruchomych (Ryc. 9). Zarejestrowano także warstwę akumulacyjną zawierającą ruchomy materiał zabytkowy. Na podstawie analizy zabytków ruchomych, w postaci fragmentów ceramiki naczyniowej (1460), przedmiotów krzemiennych (52) oraz pozostałości nowożytnych (przedmioty metalowe, skórzane, etc.) ustalono chronologię 145 obiektów. Pozostałe 315 nie zawierało artefaktów, które umożliwiłyby ich klasyfikację czasową. Pierwszy horyzont osadniczy, którego relikty ziemne dotrwały do czasów obecnych (z paleolitu schyłkowego pochodziły jedynie zabytki ruchome), wiązany był z epoką kamienia, przede wszystkim z kulturą pucharów lejkowatych, dostarczył on 13 obiektów nieruchomych – w większości jam o nieokreślonej funkcji, nie licząc dwóch przypadków – najprawdopodobniej jam gospodarczych. Ponadto odkryto także 2 dołki postłupowe

oraz pojedyncze palenisko. Z obiektów tych pozyskano 357 fragmentów ceramiki kultury pucharów lejkowatych (Ryc. 10, 11) oraz siekierę krzemienią.

Kolejny etap użytkowania przypadła na okres halsztacki i był powiązany z ludnością kultury łużyckiej. Przyporządkowano mu 67 obiektów, z których 59 to najprawdopodobniej jamy gospodarcze, a 8 to paleniska. Materiały zabytkowe były reprezentowane przez 545 fragmentów ceramiki naczyniowej (Ryc. 12) oraz 73 fragmenty polepy.

Następnym ugrupowaniem zasiedlającym obszar stanowiska byli przedstawiciele ludności kultury jaśstorskiej, których obecność wydatowano na starszą część stadium A1 młodszego okresu przedrzymskiego. Pozostałości tego osadnictwa ograniczały się do 16 obiektów nieruchomych. W zbiorze tym znalazło się 11 jam o nieokreślonych funkcjach oraz 4 o charakterze zasobowym. Ponadto natrafiono tu także na silnie

Ryc. 11. Wysoka Gryfińska, stan. 29, gm. Gryfino, woj. zachodniopomorskie. Fragmenty naczyń kultury pucharów lejkowatych (rys. A. Przybył)

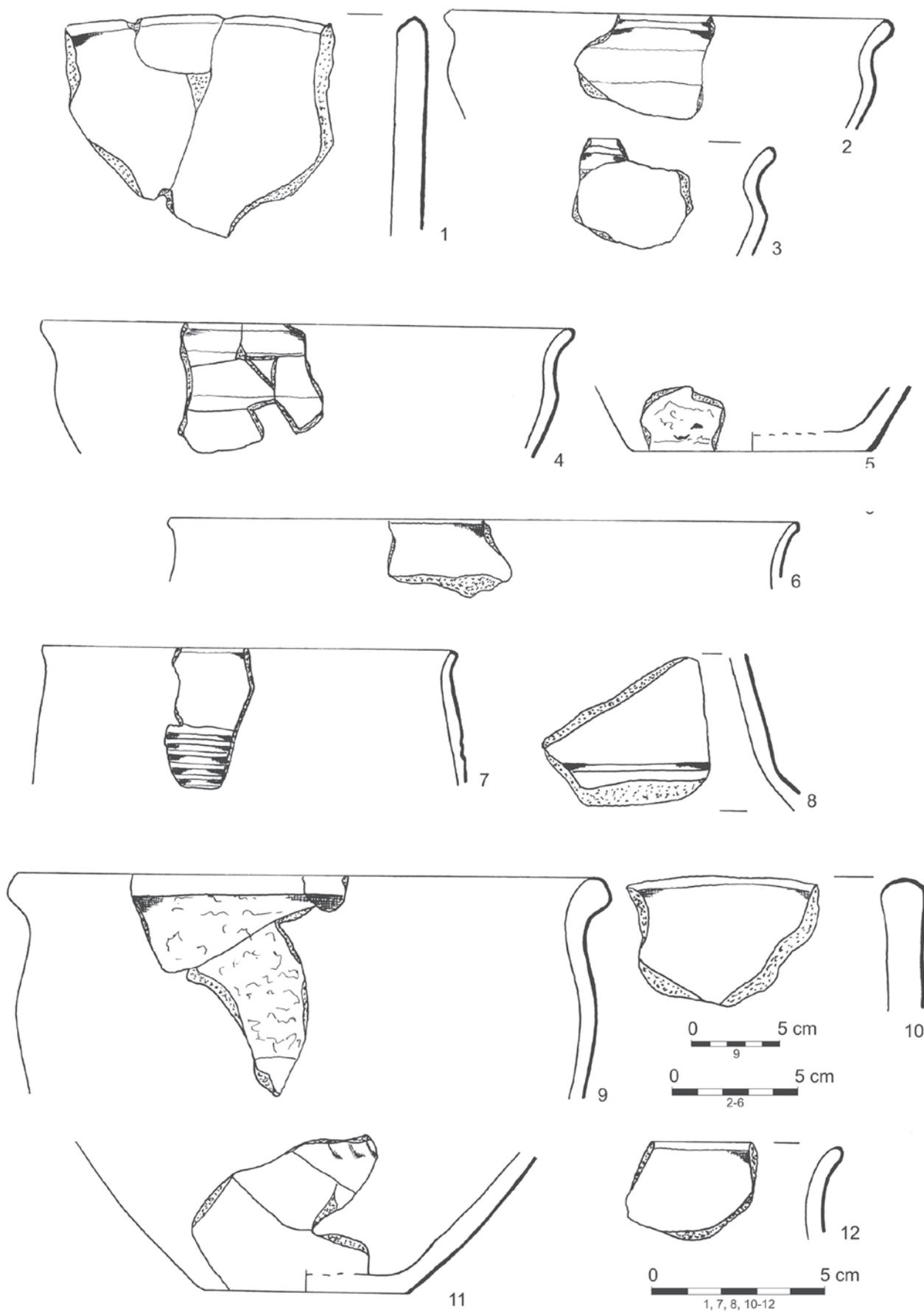
Fig. 11. Wysoka Gryfińska, site 29, Gryfino commune, zachodniopomorskie voivodeship. Fragments of vessels of the Funnelbeaker culture (fig. A. Przybył)

zniszczone palenisko z konstrukcją kamienną. Materiał zabytkowy obejmował 251 fragmentów ceramiki naczyniowej (Ryc. 13).

Na przedmiotowym stanowisku odkryto także 4 obiekty, które określono jako relikty działalności ludności kultury wielbarskiej z późnego okresu wpływów rzymskich (faza C2). Ich asortyment był mało zróżnicowany. Były to 3 jamy – 2 o bliżej niesprecyzowanej funkcji i pojedyncza najprawdopodobniej zasobowa oraz palenisko z konstrukcją kamienną. Do tego horyzontu osadniczego przyporządkowano 231 fragmentów ceramiki naczyniowej.

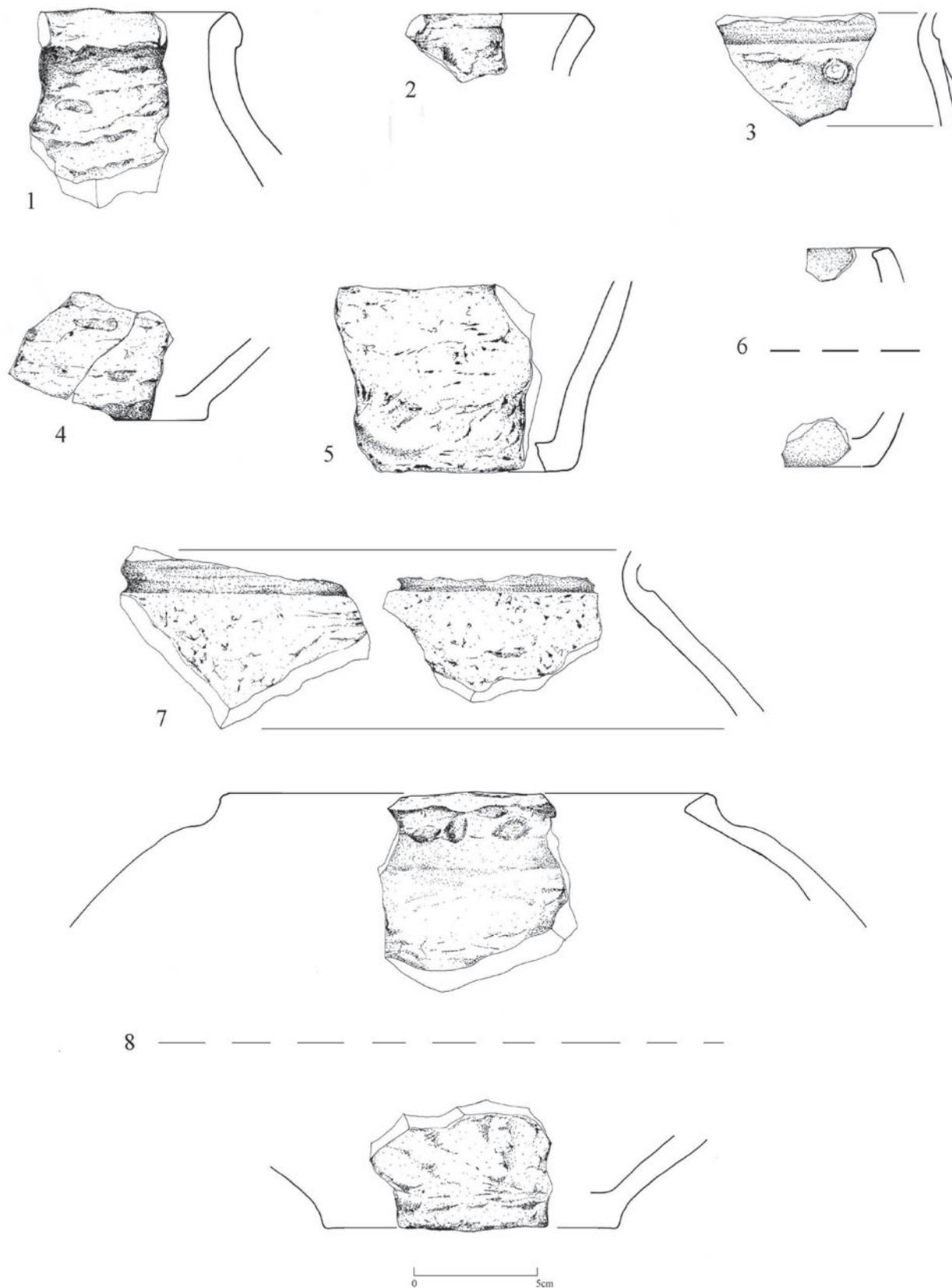
Z okresem wczesnego średniowiecza nie można wiązać żadnych obiektów nieruchomych, a jedynie 2 ułamki naczyń glinianych pozyskane na złożu wtórnym.

Ostatni etap wykorzystania obszaru stanowiska w Wysokiej Gryfińskiej 29 datowany jest na współczesność i wiązał się z działaniami wojennymi z marca 1945 roku. Ogółem zaklasyfikowano tu 45 obiektów: 10 dołków strzeleckich, 10 jam magazynowych, 20 jam o nieokreślonym przeznaczeniu oraz 2 transeje. Ponadto natrafiono także na 2 obiekty, które mogły funkcjonować wcześniej niż pozostałe z wymienionych. Była to jama – glinianka oraz pozostałości budynku

Ryc. 12. Wysoka Gryfińska, stan. 29, gm. Gryfino, woj. zachodniopomorskie. Wybór ceramiki kultury łużyckiej (rys. Ł. Kaczmarek)

Fig. 12. Wysoka Gryfińska, site 29, Gryfino commune, zachodniopomorskie voivodeship. Selection of ceramics of the Lusatian culture (fig. Ł. Kaczmarek)

gospodarczego. Materiał zabytkowy był reprezentowany przez 13 fragmentów ceramiki i 600 zabytków wydzielonych – militariów (odłamki pocisków artyleryjskich, łuski i naboje, elementy umundurowania i ekwipunku wojskowego) pochodzące zarówno z wyposażenia niemieckiego, jak i rosyjskiego.

Ryc. 13. Wysoka Gryfińska, stan. 29, gm. Gryfino, woj. zachodniopomorskie. Wybór ceramiki kultury jastorfskiej (rys. M. Wołoszyńska-Far)

Fig. 13. Wysoka Gryfińska, site 29, Gryfino commune, zachodniopomorskie voivodeship. Selection of ceramics of the Jastorf culture (fig. M. Wołoszyńska-Far)

DRZENIN, STANOWISKO 9 (AZP 34-06/77), GM. GRYFINO, WOJ. ZACHODNIOPOMORSKIE

Analogicznie jak wcześniejsze, także i to stanowisko znajdowało się w obrębie mezoregionu Równiny Wełtyńskiej. Zlokalizowane było około 3 km na północ od drogi łączącej miejscowości Drzenin i Sobieradz. Zajmowało kulminację i wschodni skłon niewielkiego wzniesienia stanowiącego część krawędzi głębokiej doliny glacialnej (Ryc. 1, 14).

W trakcie prac zbadano obszar 132,53 ara, rejestrując 102 obiekty nieruchome (Ryc. 15), z których 25 zostało określonych kulturowo. Pozostałe nie dostarczyły danych umożliwiających bliższą klasyfikację.

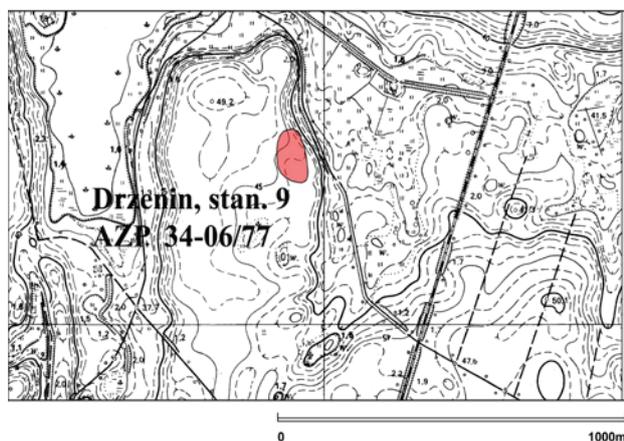
Obszar stanowiska został zasiedlony w neolicie przez ludność kultury ceramiki wstęgowej rytej, której pozostałości stanowiły pojedyncza jama o nieokreślonej funkcji oraz dołek postłupowy, z których to obiektów pozyskano zaledwie 2 ułamki naczyń glinianych oraz zbiór 15 łusek i narzędzi wykonanych z krzemienia narzutowego, w tym odłupki, wióry i narzędzia kombinowane.

Kolejne ugrupowanie neolityczne reprezentowała pojedyncza, jama o nieokreślonej funkcji ludności kultury pucharów lejkowatych, która dostarczyła 20 fragmentów ceramiki.

Epizod osadniczy z okresu neolitu zamykały pozostałości działalności ludności kultury amfor kulistych w postaci 2 jam oraz serii 106 zabytków ceramicznych (Ryc. 16).

Należy także wspomnieć o dalszych 2 obiektach, które dostarczyły jedynie odpadkowych materiałów krzemianych o charakterystyce neolitycznej, jednak bez możliwości bliższego sprecyzowania kulturowego.

Etap zasiedlenia związany ze społecznościami kultury łużyckiej reprezentowało 16 obiektów nieruchomych, w tym 14 jam gospodarczych oraz 2 ogniska.

Ryc. 14. Drzenin, stan. 9, gm. Gryfino, woj. zachodniopomorskie. Lokalizacja stanowiska

Fig. 14. Drzenin, site 9, Gryfino commune, zachodniopomorskie voivodeship. Location of the site

Ryc. 15. Drzenin, stan. 9, gm. Gryfino, woj. zachodniopomorskie. Profil obiektu 102 i profil obiektu 41

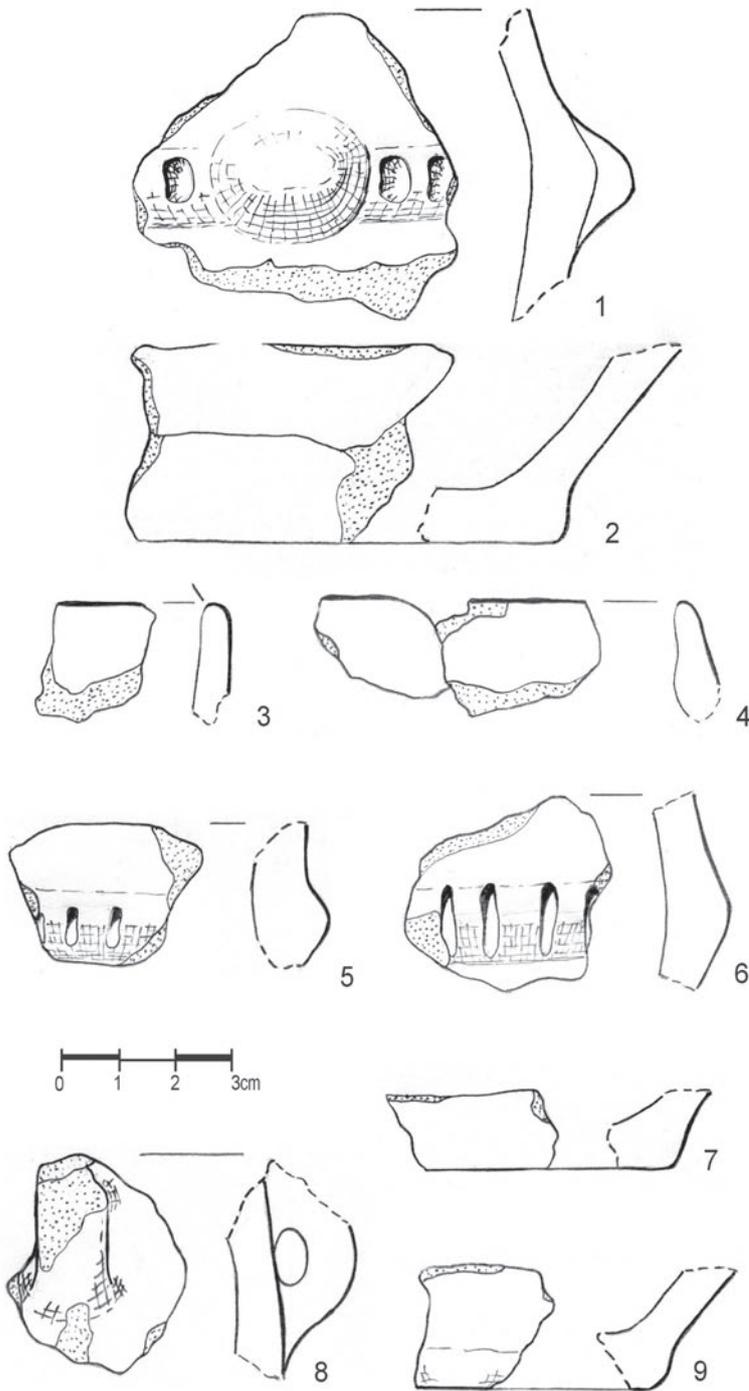
Fig. 15. Drzenin, site 9, Gryfino commune, zachodniopomorskie voivodeship. Profile of feature 102 and profile of feature 41

Pozyskano tu 440 fragmentów ceramiki naczyniowej (Ryc. 17), której charakterystyka pozwoliła ustalić czas jej powstania na okres halszacki C, ewentualnie przełom ze stadium D.

Z nowożytnością związane były 4 obiekty, tj. 2 jamy o nieznanym przeznaczeniu oraz pozostałości 2 konstrukcji naziemnych, być może stanowiących kompleks mieszkalno-gospodarczy. Materiał ruchomy ograniczał się do pojedynczego fragmentu ceramiki naczyniowej, 3 ułamków kafli piecowych, fragmentów dachówek, cegieł i płytki posadzkowej oraz żelaznego okucia drzwi i nieokreślonego przedmiotu żelaznego.

SOBIEMYŚL, STANOWISKO 1 (AZP 35-06/101), GM. GRYFINO, WOJ. ZACHODNIOPOMORSKIE

Stanowisko znajdowało się również w obrębie Równiny Wełtyńskiej i zlokalizowane było w odległości około 1500 m na zachód od drogi Gryfino – Linie. Zajmowało ono wyniesienie oraz niewielki stok opadający w kierunku

Ryc. 16. Drzenin, stan. 9, gm. Gryfino, woj. zachodniopomorskie. Fragmenty naczyń kultury amfor kulistych (rys. A. Przybył)

Fig. 16. Drzenin, site 9, Gryfino, zachodniopomorskie voivodeship. Fragments of vessels of the Globular Amphora culture (fig. A. Przybył)

zanikającego zbiornika wodnego położonego przy zachodniej krawędzi stanowiska (Ryc. 2, 18).

W trakcie prac zbadano obszar 199,22 ara, rejestrując 375 obiektów nieruchomych, z których 147 zostało sklasyfikowanych kulturowo.

Obszar stanowiska był penetrowany już od schyłkowego paleolitu, o czym świadczą nieliczne przedmioty

krzemienne (między innymi liściak trzpieniowaty) odkryte na złożach wtórnych, a wiązane z kulturą ahrensbuską (Ryc. 19:4). Niestety, nie natrafiono na obiekty nieruchome, które można by tak klasyfikować.

Na stanowisku odkryto także 3 zabytki kamienne – 2 siekiery oraz fragment topora (Ryc. 19:1-3), których chronologia została określona na neolit i wczesną epokę brązu, a ich wytwórcami była ludność kultury ceramiki wstęgowej, kultury pucharów lejkowatych oraz ceramiki sznurowej.

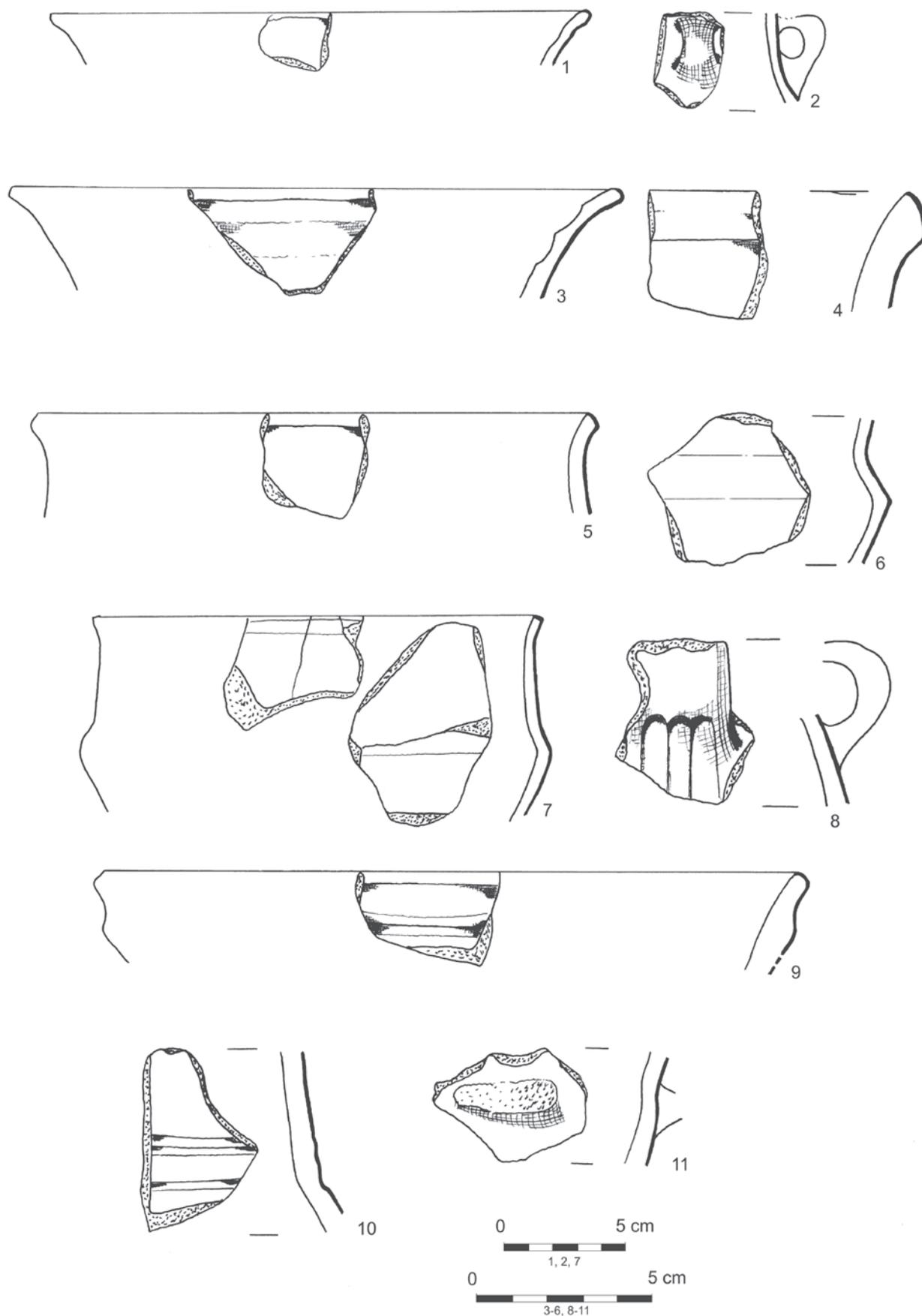
Kolejny etap osadnictwa reprezentowały 143 obiekty nieruchome łączone z ludnością kultury łużyckiej. Było to 96 jam o nieokreślonej funkcji, 20 jam gospodarczych, 10 zasobowych, 7 palenisk, 5 dołków posłupowych oraz pozostałości 3 ziemianek. Z wypełnisk tych obiektów pozyskano 2987 fragmentów ceramiki (Ryc. 20), 2 gliniane ciężarki tkackie, 2 kamienne płyty szlifierskie oraz 2 kamienne rozcieracze. Ponadto znaczna część obszaru stanowiska była pokryta warstwą akumulacyjną, z której pozyskano dalszych 7591 ułamków ceramiki wiązanych z tym horyzontem. Osiedle ludności łużyckiej funkcjonowało od IV okresu epoki brązu do okresu halsztackiego D.

Stanowisko w Sobiemyślu było zamieszkałe także w okresie wpływów rzymskich, najprawdopodobniej przez ludność kultury wielbarskiej. Pozostałości z tego czasu stanowiła pojedyncza jama o nieokreślonej funkcji oraz relikw budynku w typie półziemianki. Z obiektów tych pozyskano serię zaledwie 16 fragmentów ceramiki naczyniowej o charakterystyce inwentarza kultury wielbarskiej, bez możliwości bliższego uściślenia chronologii.

Ostatni etap wykorzystania obszaru przedmiotowego stanowiska związany był ze współczesnością. Zarejestrowano tu 2 obiekty, w których wypełniskach znajdowały się duże gazy narzutowe usunięte z powierzchni pola uprawnego. Ponadto pozyskano zaledwie 2 ułamki współczesnych naczyń glinianych.

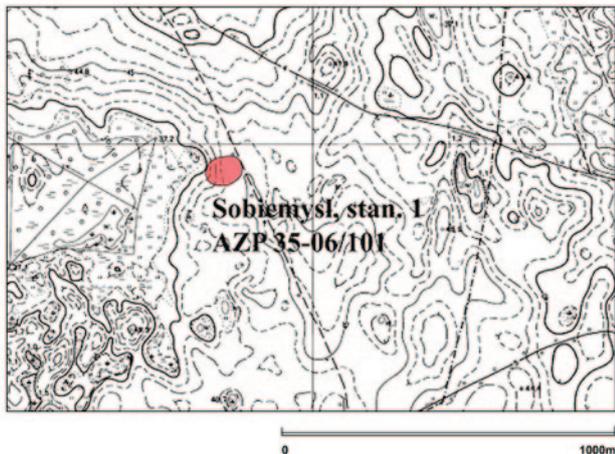
SWOCHOWO, STANOWISKO 41 (AZP 35-07/128), GM. GRYFINO, WOJ. ZACHODNIOPOMORSKIE

Przedmiotowe stanowisko znajdowało się w południowo-wschodniej części mezoregionu Równiny Wełtyńskiej graniczącej w tym miejscu z Równiną Pырzycko-Stargardzką (Kondracki 1994, 18). Obszar badań zlokalizowany był około 0,5 km na wschód od miejscowości Sobiemyśl i zajmował część niewielkiego cypla

Ryc. 17. Drzenin, stan. 9, gm. Gryfino, woj. zachodniopomorskie. Wybór ceramiki kultury łużyckiej (rys. Ł. Kaczmarek)

Fig. 17. Drzenin, site 9, Gryfino commune, zachodniopomorskie voivodeship. Selection of ceramics of the Lusatian culture (fig. Ł. Kaczmarek)

Ryc. 18. Sobiemyśl, stan. 1, gm. Gryfino, woj. zachodniopomorskie. Lokalizacja stanowiska

Fig. 18. Sobiemyśl, site 1, Gryfino commune, zachodniopomorskie voivodeship. Location of the site

ograniczonego od południa reliktowym, bezodpływowym oczkiem wodnym (Ryc. 2, 21).

W czasie prac wyprzedzających badania ratownicze zarejestrowano tu pozostałości osadnictwa z epoki kamienia (2 wióry retuszowane i odłupek krzemienisty – Ryc. 22) oraz nowożytności (2 fragmenty ceramiki).

Podczas badań odsłonięto obszar 59,53 ara, rejestrując 28 obiektów nieruchomych, z czego na podstawie analizy materiału ruchomego, w postaci fragmentów ceramiki naczyniowej oraz przedmiotów krzemienistych, chronologicznie sklasyfikowano tylko 8 z nich.

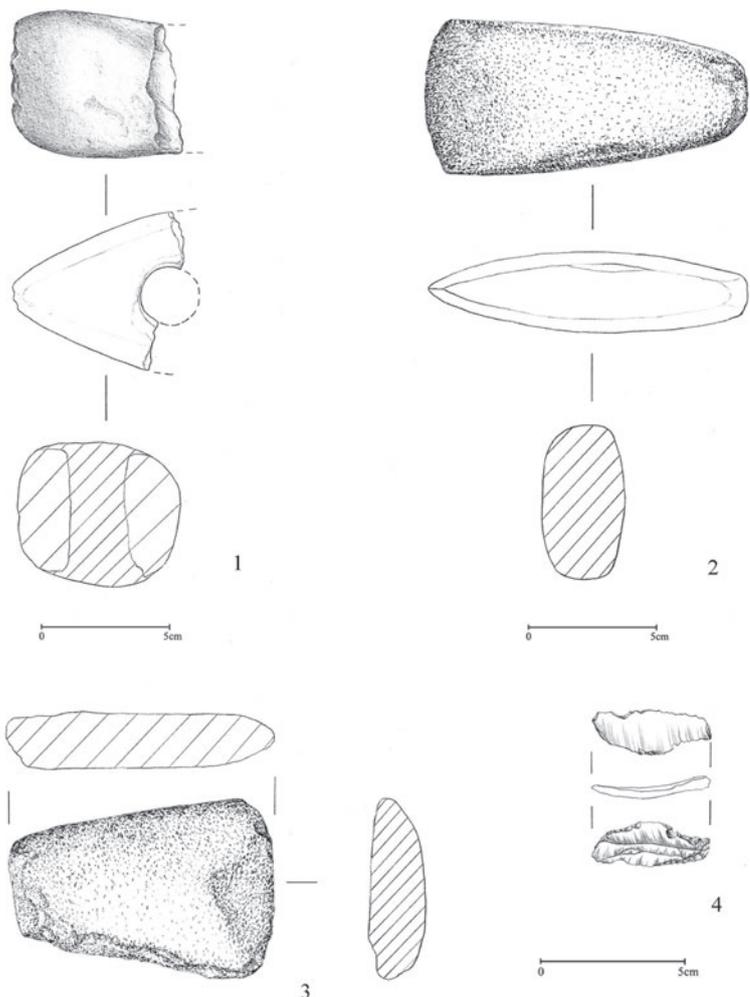
Analiza inwentarza krzemienistego zawierającego 6 wyrobów pozwoliła stwierdzić, iż pochodziły one z szerokiego spektrum czasowego od mezolitu do neolitu. Niestety, poza pojedynczym mezolitycznym rdzeniem wiórowym, pozostałe artefakty nie posiadały cech charakterystycznych.

Kolejny zarejestrowany horyzont osadniczy wiązał się już ze współczesnością i reprezentowały go 4 obiekty nieruchome – 3 jamy o nieokreślonych funkcjach oraz paleńsko. Z ich wypełnień pozyskano jedynie 6 fragmentów ceramiki naczyniowej, która stała się podstawą datowania w ramach XIX i początków XX wieku.

PARNICA, STANOWISKO 6 (AZP 36-07/196), GM. BANIE, WOJ. ZACHODNIOPOMORSKIE

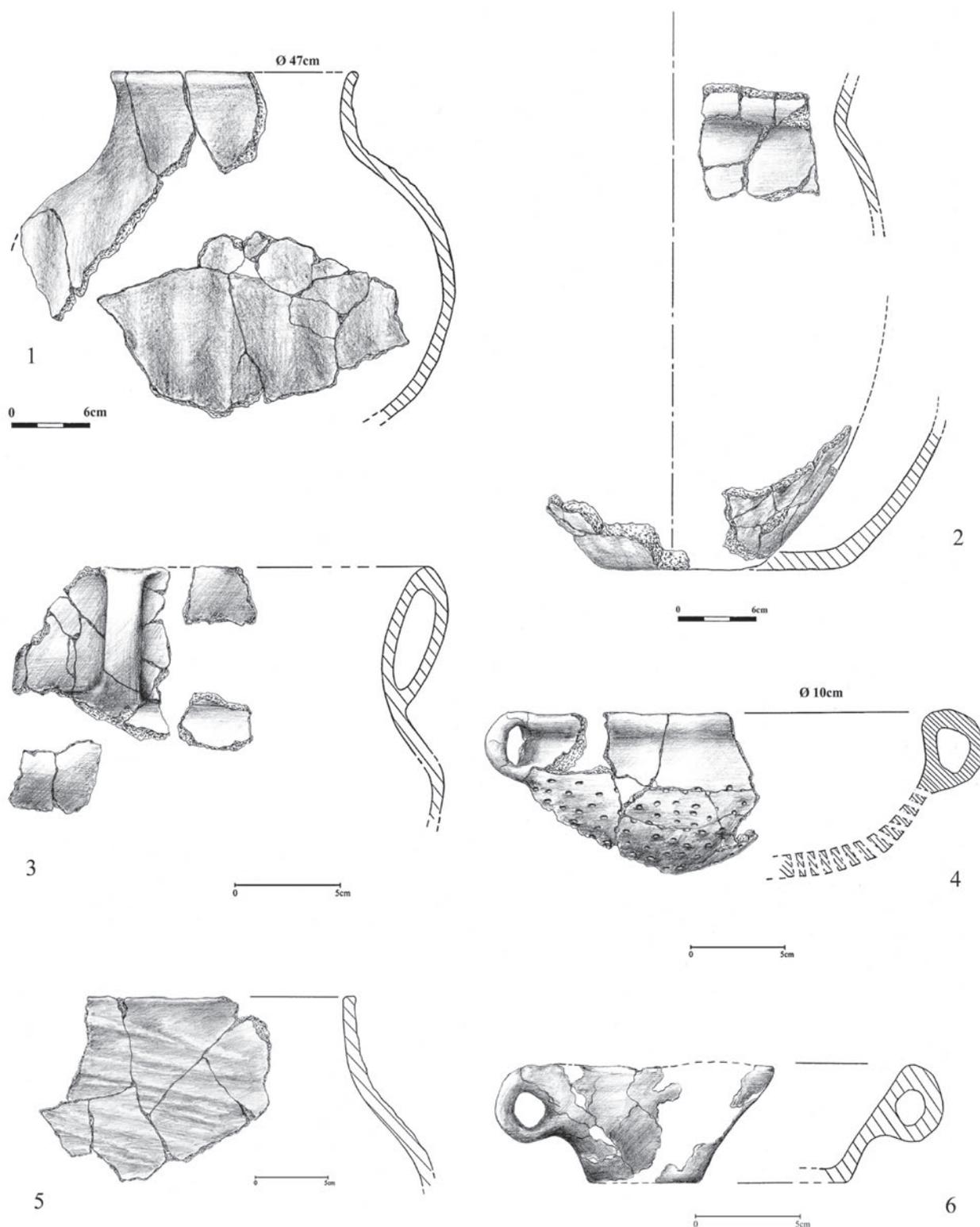
Stanowisko 6 w Parnicy było zlokalizowane na zachodnim pograniczu mezoregionu Równiny Pyrzycko-Stargardzkiej, sąsiadując bezpośrednio z Równiną Wełtyńską (Kondracki 1994, 18). Obszar badań znajdował się w odległości około 1000 m na północ od drogi polnej, łączącej wsie Czarnowo i Parnica. Zajmował wypłaszczenie (z wewnętrznym przegłębieniem – bezodpływowy zbiornik zastoiskowy) na wysoczyźnie sąsiadującej od wschodu z niecką Jeziora Czarnego (Ryc. 2, 23).

Opisywane stanowisko w trakcie badań powierzchniowych dostarczyło zbioru zabytków pozwalający stwierdzić obecność reliktywów osadnictwa z okresu neolitu (odłupek krzemienisty), kultur cyklu łużycko-pomorskiego (fragmenty ceramiki), wczesnego średniowiecza (fragmenty ceramiki) oraz nowożytności (fragmenty ceramiki i ułamek kafla płytowego).

Ryc. 19. Sobiemyśl, stan. 1, gm. Gryfino, woj. zachodniopomorskie. Zabytki krzemienne i kamienne (rys. R. Maskowicz)

Fig. 19. Sobiemyśl, site 1, Gryfino commune, zachodniopomorskie voivodeship. Flint and stone artefacts (fig. R. Maskowicz)

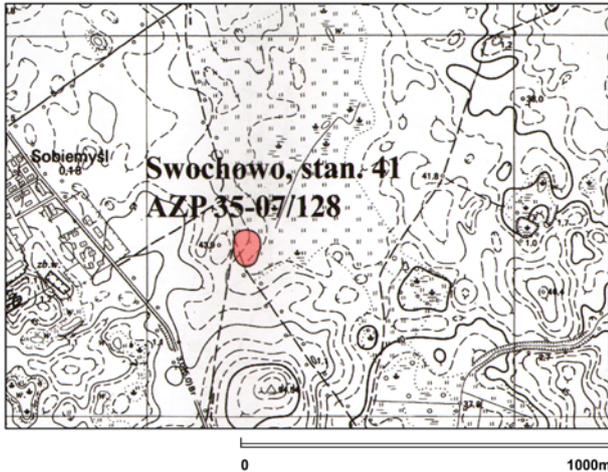
Ryc. 20. Sobiemyśl, stan. 1, gm. Gryfino, woj. zachodniopomorskie. Ceramika kultury łużyckiej (rys. R. Maskowicz)

Fig. 20. Sobiemyśl, site 1, Gryfino commune, zachodniopomorskie voivodeship. Ceramics of the Lusatian culture (fig. R. Maskowicz)

W sumie w trakcie prac ratowniczych zbadano obszar 76,4 ara ujawniając 47 obiektów nieruchomych (Ryc. 24). W odniesieniu do 17 sprecyzowano przynależność kulturową, pozostałe 30 uznano za nieokreślone.

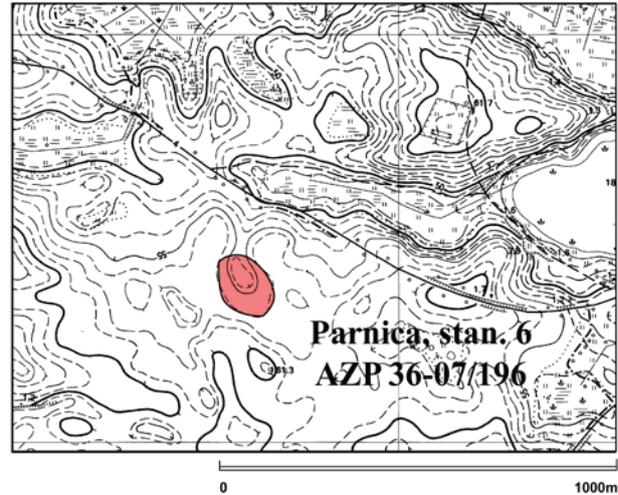
Pierwsze ślady zasiedlenia stanowiska Parnica 6 należy przypisać ludności kultury pucharów lejkowatych

ze środkowego neolitu. Były reprezentowane przez 2 obiekty nieruchome zinterpretowane jako jamy o nieokreślonym przeznaczeniu, z których pozyskano 2 charakterystyczne dla wspomnianego ugrupowania ułamki naczyń glinianych oraz odłupki z rdzenia łuszczniowego o zdecydowanie mniej dystynktywnym charakterze.

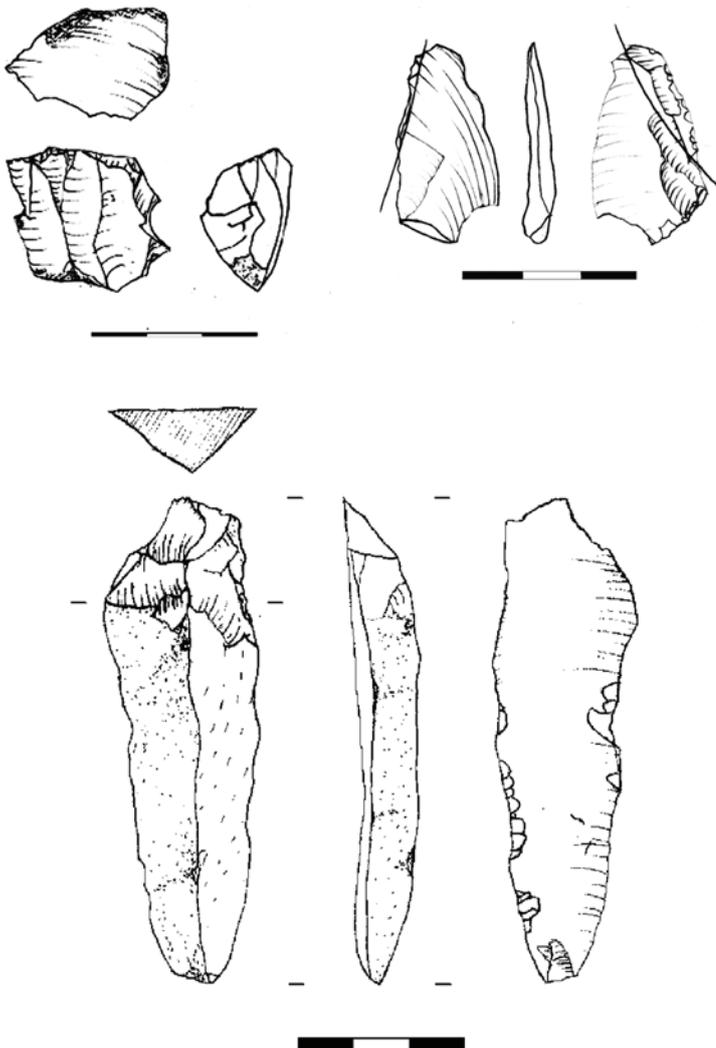
Ryc. 21. Swochowo, stan. 41, gm. Gryfino, woj. zachodniopomorskie. Lokalizacja stanowiska

Fig. 21. Swochowo, site 41, Gryfino commune, zachodniopomorskie voivodeship. Location of the site

Ryc. 23. Parnica, stan. 6, gm. Banie, woj. zachodniopomorskie. Lokalizacja stanowiska

Fig. 23. Parnica, site 6, Banie commune, zachodniopomorskie voivodeship. Location of the site

Ryc. 22. Swochowo, stan. 41, gm. Gryfino, woj. zachodniopomorskie. Wyroby krzemienne (rys. A. Mikołajczyk)

Fig. 22. Swochowo, site 41, Gryfino commune, zachodniopomorskie voivodeship. Flint artefacts (fig. A. Mikołajczyk)

Kolejny etap wykorzystania obszaru stanowiska rejestrowany był dopiero we wczesnej epoce żelaza, w fazie halszackiej C. Natrafiono tu na 13 jam gospodarczych (w części z nich wystąpiły ślady spalenizny). Materiał zabytkowy reprezentowany był przez 316 fragmentów naczyń glinianych oraz 16 bryłek polepy.

Osadnictwo na stanowisku zamykał epizod wiązany z obecnością ludności wielbarskiej, datowany na okres wpływów rzymskich. Pozostałości po nim ograniczały się do pojedynczej jamy śmietnikowej oraz drugiej, o nieustalonej funkcji. Także zbiór zabytków ruchomych był niezwykle ubogi i tworzyły go zaledwie 4 ułamki ceramiki naczyniowej.

PARNICA, STANOWISKO 7 (AZP 36-07/197), GM. BANIE, WOJ. ZACHODNIOPOMORSKIE

Stanowisko położone było w odległości około 1 km na południe od wcześniej opisanego stanowiska Parnica 6. Zlokalizowane było w odległości 400 m na północ od drogi polnej łączącej wieś Czarnowo i Parnica. Zajmowało ono płaskie wyniesienie w obrębie wysoczyzny graniczącej od wschodu z niecką jeziora Czarne (Ryc. 2, 25).

W trakcie badań rozpoznawczych zarejestrowano tu ułamki naczyń glinianych kultur epoki neolitu, cyklu łużycko-pomorskiego oraz okresu wpływów rzymskich.

Badaniami ratowniczymi objęto obszar 45 arów, rejestrując 56 obiektów nieruchomych (Ryc. 26), z których dla 18 ustalono przynależność

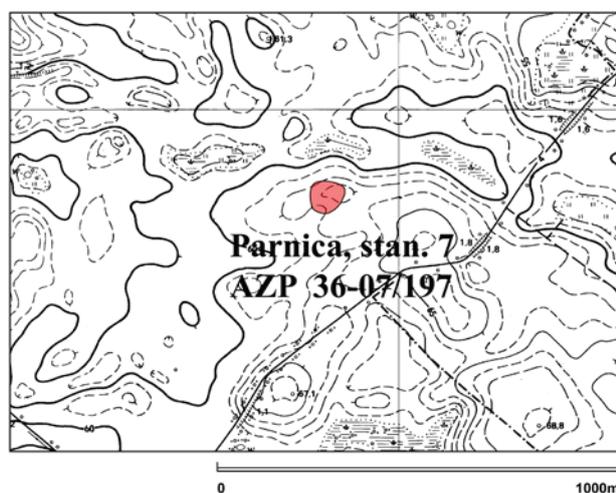

Ryc. 24. Parnica, stan. 6, gm. Banie, woj. zachodniopomorskie. Profil obiektu 35 (z lewej) i 36 (z prawej)

Fig. 24. Parnica, site 6, Banie commune, zachodniopomorskie voivodeship. Profile of features 35 (left) and 36 (right)

kulturową. Pozostałe 38 zabytków nieruchomych uznano za nieokreślone.

Początki osadnictwa na omawianym terenie wiązać należy z jego penetracją dokonaną przez populację kultury pucharów lejkowatych. Jej efektem był silnie zniszczony relikwium jamy o nieokreślonej funkcji, z której pozyskano serię kilkunastu niecharakterystycznych fragmentów naczyń glinianych. Pozostałe znaleziska tego typu występowały w kontekstach złóż wtórnych w obrębie obiektów o znacznie późniejszej chronologii. W analogicznym układzie wystąpił też pojedynczy zabytek krzemienisty – rdzeń łuszczeniowy, którego technika wykonania nie pozwalała na uściślenie czasu jego powstania.

Ryc. 25. Parnica, stan. 7, gm. Banie, woj. zachodniopomorskie. Lokalizacja stanowiska

Fig. 25. Parnica, site 7, Banie commune, zachodniopomorskie voivodeship. Location of the site

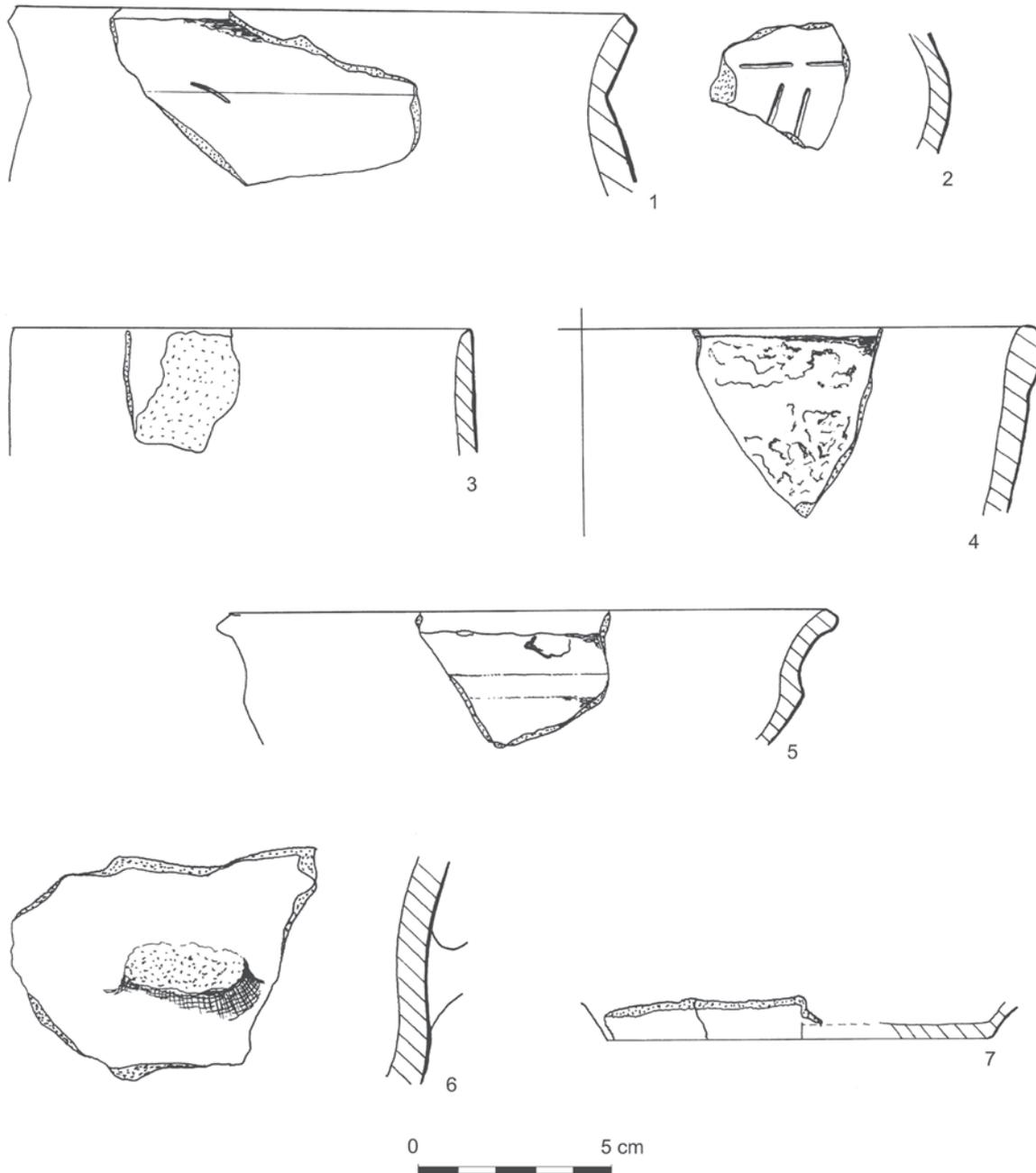
Kolejny horyzont chronologiczny reprezentowało 11 obiektów nieruchomych związanych z osadnictwem ludności kultury łużyckiej, datowanym na okres halsztacki C. W 9 przypadkach rozpoznano jamy gospodarcze o zróżnicowanych zapewne funkcjach. Natrafiono także na pojedyncze palenisko z konstrukcją kamienną oraz ognisko. Źródła ruchome ograniczały się do serii 424 fragmentów ceramiki naczyniowej (Ryc. 27) oraz 37 bryłek polepy.

Ryc. 26. Parnica, stan. 7, gm. Banie, woj. zachodniopomorskie. Profil obiektu 6

Fig. 26. Parnica, site 7, Banie commune, zachodniopomorskie voivodeship. Profile of feature 6

Jako ostatnia obszar stanowiska zasiedliła społeczność kultury wielbarskiej. Epizod ten można umiejscawiać pomiędzy fazami B2/C1 a C2 późnego okresu wpływów rzymskich. Był on reprezentowany przez 6 obiektów, z których 4 sklasyfikowano jako jamy o charakterze śmietnikowym, a dalsze 2 jako nieokreślone obiekty osadowe. Na zbiór zabytków ruchomych składały się 183 ułamki naczyń glinianych (Ryc. 28) należących do wielbarskiego inwentarza ceramicznego.

Ryc. 27. Parnica, stan. 7, gm. Banie, woj. zachodniopomorskie. Wybór ceramiki kultury łużyckiej (rys. Ł. Kaczmarek)

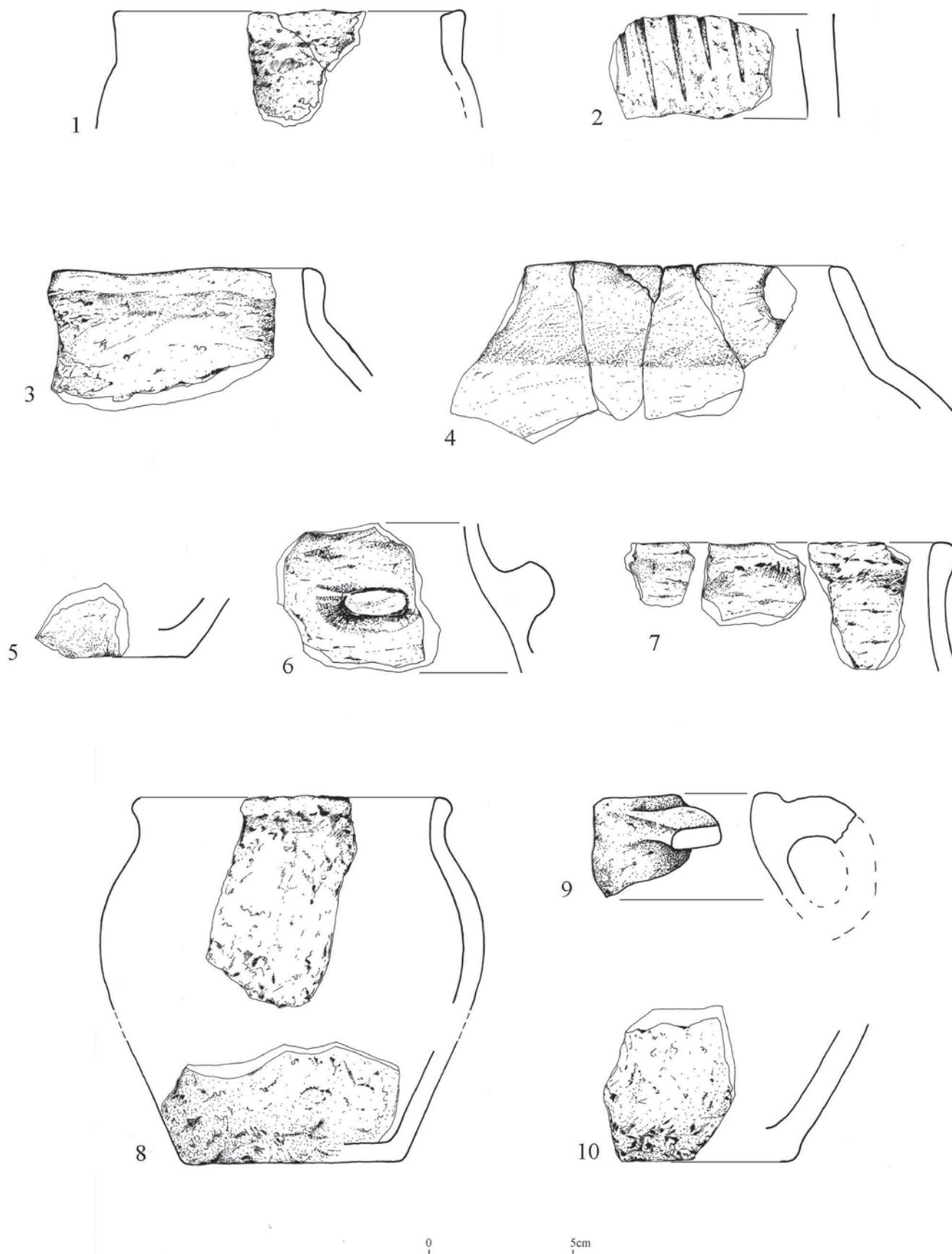
Fig. 27. Parnica, site 7, Banie commune, zachodniopomorskie voivodeship. Selection of ceramics of the Lusatian culture (fig. Ł. Kaczmarek)

**CZARNOWO, STANOWISKO 35
(AZP 36-07/35), GM. KOZIELICE,
WOJ. ZACHODNIOPOMORSKIE**

Stanowisko to było zlokalizowane na zachodnim pograniczu mezoregionu Równiny Pyrzycko-Stargardzkiej, sąsiadując bezpośrednio z Równiną Wełtyńską (Kondracki 1994, 18), w odległości kilkuset metrów na południe od wyżej przedstawionego obiektu w Parnicy 7. Obszar badań znajdował się około 3 km na północ od drogi łączącej miejscowości Banie i Pyrzyce, na kulminacji i północnym skłonie niewielkiego cypla terenowego (Ryc. 2, 29).

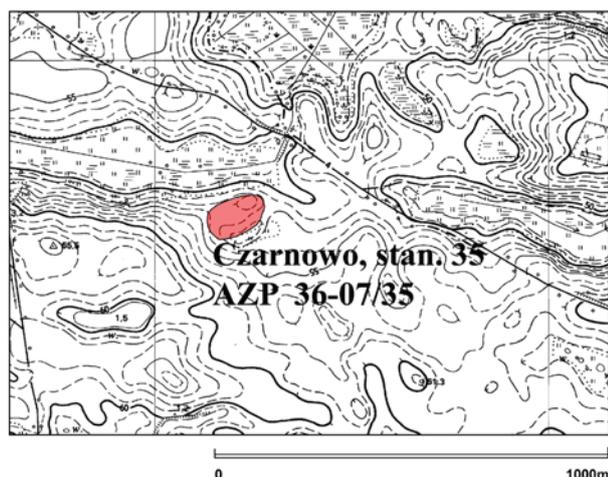
W trakcie wyprzedzających inwestycję badań powierzchniowo-sondażowych zarejestrowano pozostałości (fragmenty ceramiki) osadnictwa epoki kamienia, młodszego okresu przedrzymskiego i wpływów rzymskich, wczesnego średniowiecza oraz nowożytności.

Badaniami ratowniczymi objęto obszar o powierzchni 49,12 ara, na którym zadokumentowano 129 obiektów nieruchomych. W 109 przypadkach ustalono

Ryc. 28. Parnica, stan. 7, gm. Banie, woj. zachodniopomorskie. Wybór ceramiki kultury wielbarskiej (rys. M. Wołoszyńska-Far)

Fig. 28. Parnica, site 7, Banie commune, zachodniopomorskie voivodeship. Selection of ceramics of the Wielbark culture (fig. M. Wołoszyńska-Far)

Ryc. 29. Czarnowo, stan. 35, gm. Kozielice, woj. zachodniopomorskie. Lokalizacja stanowiska

Fig. 29. Czarnowo, site 35, Kozielice commune, zachodniopomorskie voivodeship. Location of the site

ich przynależność kulturowo-chronologiczną, jedynie w 20 nie można było przeprowadzić takiej procedury.

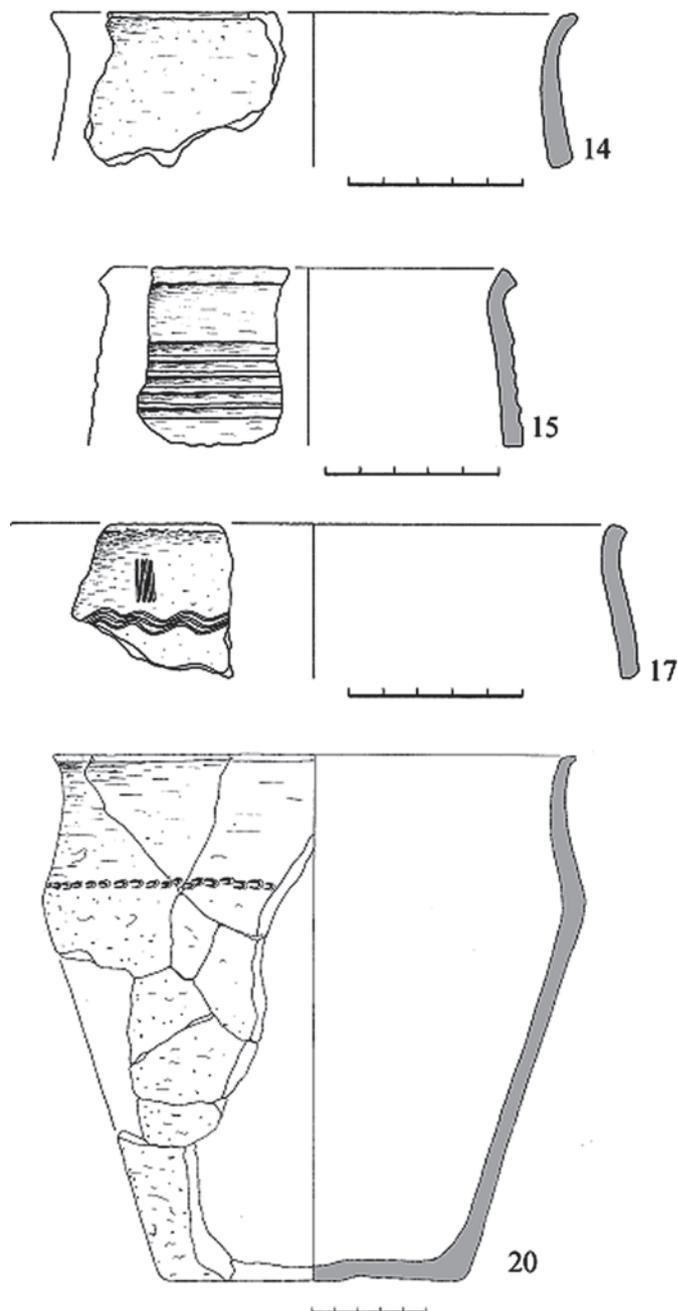
Pierwszy epizod osadniczy miał charakter efemeryczny i można go przypisać kulturze ceramiki wstęgowej rytej, najprawdopodobniej jej późnej fazie rozwojowej. Natrafiono tu na pojedynczą jamę o niejasnym przeznaczeniu, z której wyeksplorowano 24 fragmenty ceramiki naczyniowej dystynktywnej dla stylu szareckiego oraz pojedynczy odłupek krzemienisty.

Z okresem wczesnego średniowiecza – końcem X w. – związanych było 107 obiektów, z których 65 zaklasyfikowano jako jamy zasobowe, 12 jako odpadkowe, a 29 o nieokreślonym przeznaczeniu. Odkryto tu także pojedynczą jamę przetwórczą związaną z działalnością rogowiarską. Materiał zabytkowy był obfity i reprezentowało go 3566 fragmentów naczyń ceramicznych (Ryc. 30), 4 przęśliki gliniane, 6 zabytków kamiennych (płyty szlifierskie, ośelki, etc.), 3 wytwory kościane (2 kolce i pojedyncza łyżwa), 6 przedmiotów żelaznych (nożyki, igły, krzesiwo) oraz pojedynczy paciorek szklany. Ponadto pozyskano znaczną liczbę wyrobów (grzebień i przekłuwacz) oraz półproduktów i odpadów z poroża.

Osadnictwo nowożytnie reprezentowane było przez pojedynczą, niewielką jamę o nieokreślonej funkcji, w której natrafiono na ułamek naczynia z zewnętrzną beżową polewą.

**CZARNOWO, STANOWISKO 59
(AZP 37-07/3), GM. KOZIELICE,
WOJ. ZACHODNIOPOMORSKIE**

Stanowisko to w ujęciu makroregionalnym zlokalizowane było analogicznie, jak wyżej opisane i oddalone od niego około 500 m na południe. Obiekt

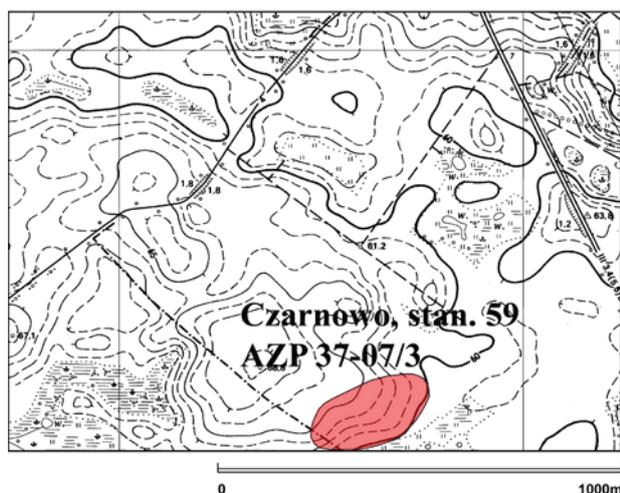

Ryc. 30. Czarnowo, stan. 35, gm. Kozielice, woj. zachodniopomorskie. Ceramika wczesnośredniowieczna (rys. K. Piasecka, A. Piasecki)

Fig. 30. Czarnowo, site 35, Kozielice commune, zachodniopomorskie voivodeship. Ceramics from the Early Middle Ages (fig. K. Piasecka, A. Piasecki)

w Czarnowie 59 znajdował się w odległości około 500 m na północny wschód od szosy Pырzyce – Banie i zajmował kulminację oraz południowe i wschodnie stoki wybitnego cypla terenowego (Ryc. 2, 31).

Podczas prac wyprzedzających stwierdzono tu relikty osadnictwa z okresu neolitu (wytwory krzemienne), kultur cyklu łużycko-pomorskiego (fragmenty ceramiki), okresu wpływów rzymskich (fragmenty ceramiki) oraz nowożytności (fragmenty ceramiki).

Ryc. 31. Czarnowo, stan. 59, gm. Kozielice, woj. zachodniopomorskie. Lokalizacja stanowiska

Fig. 31. Czarnowo, site 59, Kozielice commune, zachodniopomorskie voivodeship. Location of the site

W trakcie badań ratowniczych odsłonięto obszar 325 arów, odkrywając 949 obiektów nieruchomości (Ryc. 32, 33), w tym zaledwie 136 o ustalonej chronologii. W przypadku pozostałych 813 nie było podstaw do bliższego datowania.

Pierwsze ślady zasiedlenia reprezentowane były przez dwa fragmenty naczynia, które znalazły się na złożu wtórnym, w obiekcie kultury łużyckiej, a zidentyfikowane zostały jako przynależne do inwentarza ceramicznego kultury pucharów lejkowatych, bez możliwości bliższego sprecyzowania. Ponadto z okresem neolitu związane były dość nieliczne relikty osadnicze ludności kultury ceramiki wstęgowej rytej, natomiast na sąsiednim stanowisku (Czarnowo 58) wykazywały one wyższą frekwencję i zróżnicowanie funkcjonalne.

W okresie halsztackim D, obszar stanowiska zasiedlony został przez ludność kultury łużyckiej. Do tego horyzontu zakwalifikowano 42 obiekty nieruchomości o zróżnicowanej funkcji. Było to 25 jam gospodarczych,

Ryc. 32. Czarnowo, stan. 59, gm. Kozielice, woj. zachodniopomorskie. Profil obiektu 353 i 701

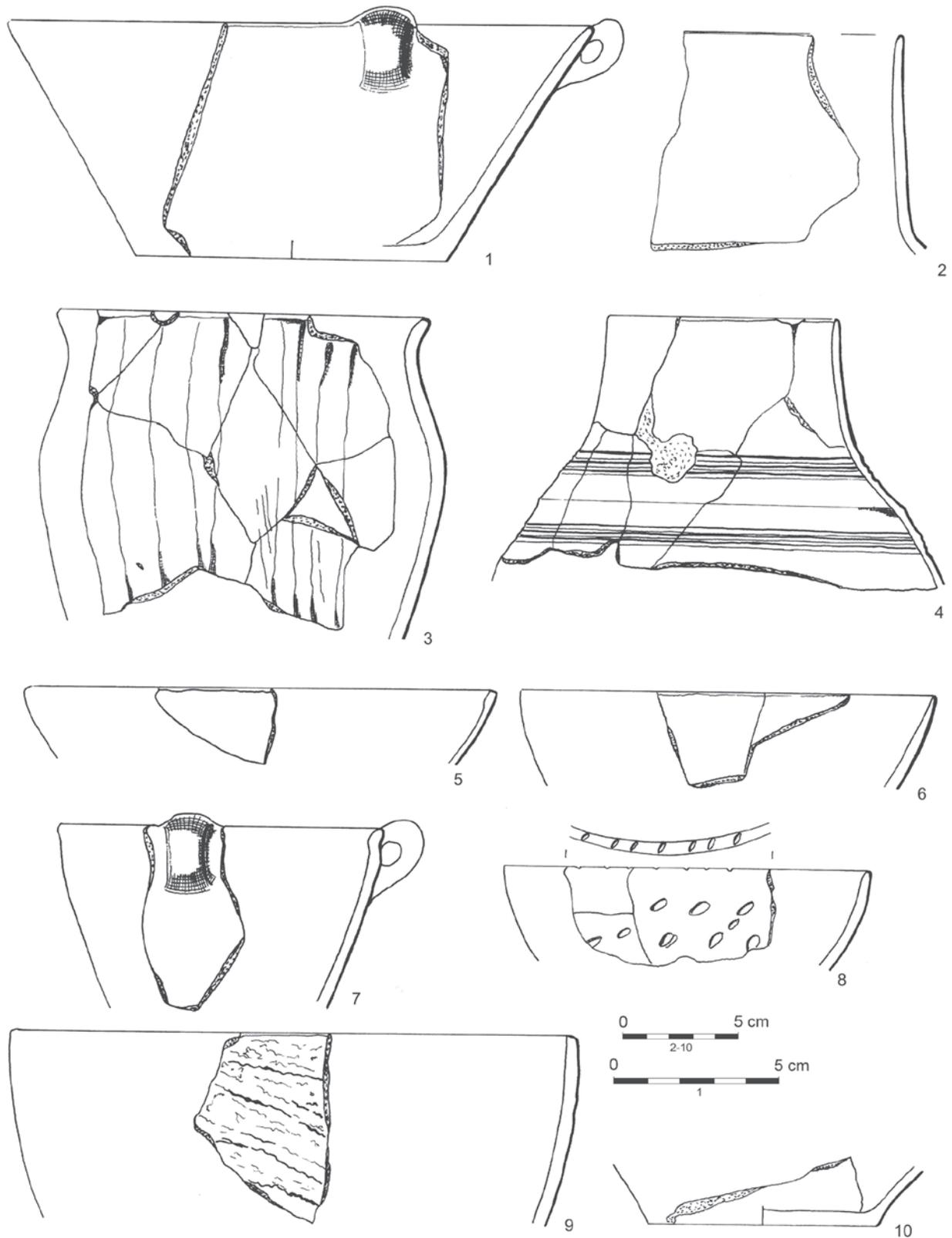
Fig. 32. Czarnowo, site 59, Kozielice commune, zachodniopomorskie voivodeship. Profile of features 353 and 701

Ryc. 33. Czarnowo, stan. 59, gm. Kozielice, woj. zachodniopomorskie. Profil obiektu 728 i 732

Fig. 33. Czarnowo, site 59, Kozielice commune, zachodniopomorskie voivodeship. Profile of features 728 and 732

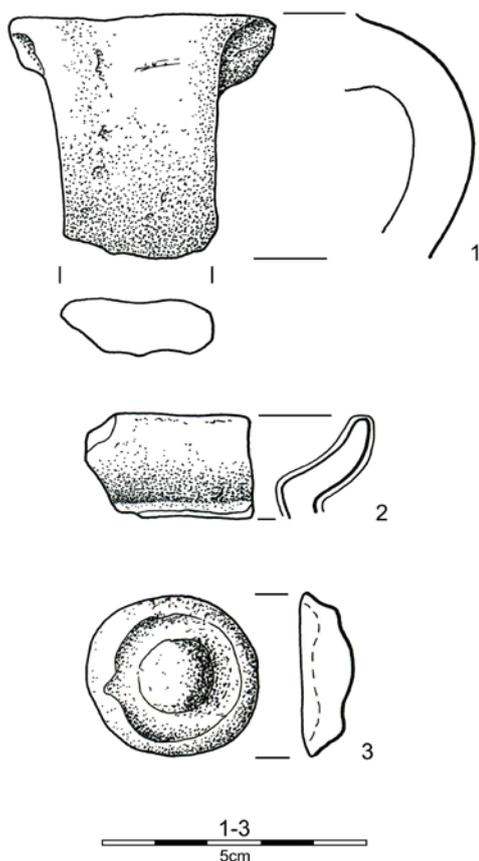

Ryc. 34. Czarnowo, stan. 59, gm. Kozielice, woj. zachodniopomorskie. Wybór ceramiki kultury łużyckiej (rys. Ł. Kaczmarek)

Fig. 34. Czarnowo, site 59, Kozielice commune, zachodniopomorskie voivodeship. Selection of ceramics of the Lusatian culture (fig. Ł. Kaczmarek)

w tym dwie zawierające ślady spalenizny; 10 palenisk z konstrukcjami kamiennymi oraz 6 dołków posłupowych, z czego 5 stanowiło relikwium lekkiej konstrukcji słupowej. Zbiór pozyskanej tu ceramiki liczył 810 fragmentów (Ryc. 34). Ponadto odkryto również 186 bryłek polepy.

Ryc. 35. Czarnowo, stan. 59, gm. Kozielice, woj. zachodniopomorskie. Materiały nowożytnie (rys. A. Lipkowska)

Fig. 35. Czarnowo, site 59, Kozielice commune, zachodniopomorskie voivodeship. Early modern material (fig. A. Lipkowska)

ludzkiej na peryferiach zabudowy wiejskiej. Relikty te reprezentowało 5 obiektów nieruchomych o zróżnicowanym charakterze. Były to dwie glinianki, spichlerz, palenisko oraz jama o nieokreślonej funkcji. Z powyższych obiektów pozyskano wręcz znikomy zbiór zabytków ruchomych ograniczający się do 9 ułamków naczyń glinianych, fragmentu naczynia szklanego (Ryc. 35) oraz części drenu ceramicznego.

■ PODSUMOWANIE

Zamykając niniejszy przegląd stanowisk należy stwierdzić, iż mają one istotne znaczenie dla poznania osadnictwa Pomorza Zachodniego, poczynając od okresu schyłkowego paleolitu, aż po współczesność. Pomimo, iż w większości przypadków nośność informacyjna znalezisk tak nieruchomych, jak i zabytków plasowała się na przeciętnym poziomie, sama liczba odkryć oraz ich intensywność stanowi o znacznej wartości przeprowadzonych prac badawczych. W zamierzeniu konsorcjum badającego szczeciński odcinek drogi ekspresowej S3 leży wydanie drukiem, w formie osobnych monografii, opracowań każdego ze stanowisk w ramach tego zadania, dlatego też forma niniejszego raportu to jedynie wzmianka o dokonanych odkryciach, a nie ich pełne przedstawienie.

Pozostałości osadnictwa z okresu przedrzymskiego oraz wpływów rzymskich pozyskane na omawianym stanowisku zostały przedstawione w opracowaniu sąsiedniego stanowiska – Czarnowo 58.

W XIX wieku miał miejsce ostatni epizod osadniczy, który określony został jako ślady aktywności

Bibliografia

Kondracki J. 1994. Geografia Polski. *Mezoregiony fizyczno-geograficzne*. Warszawa.

Summary

Piotr Pachulski, Monika Wołoszyńska-Far, Daniel Żychliński

Results of the rescue excavations conducted by "THOR" – Archaeological Research (Services) in advance of the S-3 Szczecin-Klucz – Czarnowo motorway

The rescue excavations presented in the article were carried out during two seasons in 2007 and 2008. Investigations embraced 30 sites for exploration on the S-3 motorway in the zachodniopomorskie voivodeship. Complete rescue excavations were commissioned by the General Directorate for National Roads and Motorways from the Archaeological and Conservation Studio of Alina Janiszewska, MA, from Zielona Góra, while

the excavations on the 11 sites presented below (Figs. 1 and 2) were carried out by the "THOR" – Archaeological Research (Services) from Niechanów.

Brief description of the sites:

1) Szczecin-Żydowce, gm. m. Szczecin commune, site 12 (AZP 32-06/17). Excavations embraced 30 ares and recorded 112 features: a single of Lusatian culture, 24 contemporary (World War II) and 87 without closer specification. Altogether, 14 fragments of ceramics and a fragment of an iron nail were acquired.

2) Szczecin-Żydowce, gm. m. Szczecin commune, site 14 (AZP 32-06/19). Excavations embraced the area of 230 ares and recorded 620 feature: 164 of Lusatian culture, 2 from the

Late Middle Ages, 34 contemporary and 420 unidentified. Moreover, 20 fragments of vessels acquired from secondary deposits can be linked with the end of the Neolithic and the beginning of the Bronze Age. Explorations embraced jointly 30 000 fragments of clayware and 51 flint artefacts, as well as 12 loom weights and few contemporary metal objects.

3) Wysoka Gryfińska, Gryfino commune, site 2 (AZP 33-06/29). Excavations covered 145 ares, revealing 69 features: 9 contemporary – linked with military struggle of Szczecin in March 1945 – and 60 more distant, which can highly likely be classified in an analogous manner. Acquired artefacts included 18 fragments of ceramics, 15 flint artefacts and 5 metal items.

4) Wysoka Gryfińska, Gryfino commune, site 29 (AZP 33-06/181). The exposed research area covered 209.22 ares. The number of features reached 460: 13 of the Funnelbeaker culture, 67 of Lusatian culture, 16 of the Jastorf culture, 4 of the Wielbark culture, 45 contemporary and 315 unspecified. Artefacts included 1460 fragments of ceramics and 52 flint artefacts, as well as few metal and leather items.

5) Drzenin, Gryfino commune, site 9 (AZP 34-06/77). The research embraced an area of 132.53 ares, recording 102 features: 2 of the Linear Pottery culture, one of the Funnelbeaker culture, 2 of the Globular Amphora culture, 16 of the Lusatian culture, 4 early modern and 77 unspecified. The site recorded 953 fragments of ceramics and 46 flint artefacts.

6) Sobiemyśl, Gryfino commune, site 1 (AZP 35-06/101). Rescue excavations embraced an area of 199.22 ares, recording 375 features: 143 of the Lusatian culture, 2 of the Wielbark culture, 2 early modern and 228 unspecified. Moreover, flint artefacts were recorded which can be dated to the end of the Paleolithic (Ahrenburg culture) and stone artefacts from the Neolithic and the Early Bronze Age (Linear Pottery culture, Funnelbeaker culture and Corded Ware culture). 13 336 fragments of clayware and 12 flint artefacts were acquired.

7) Swochowo, Gryfino commune, site 41 (AZP 35-07/128). The investigated area measured 59.53 ares and revealed 28 features, of which 4 have been dated as early modern, while the remaining have not been subject to dating due to the lack of historic material. Moreover, flint artefacts were found which can be embraced in the inventories of the end of the Palaeolithic or Mesolithic. The site recorded a total of 6 fragments of clayware and 33 flint artefacts.

8) Parnica, Banie commune, site 6 (AZP 36-07/196). Rescue excavations exposed an area of 76.40 ares, revealing 47 features: 2 of the Funnelbeaker culture, 13 of the Lusatian culture, 2 of the Wielbark culture and 30 unspecified. The site recorded 500 fragments of clayware and 2 flint artefacts.

9) Parnica, Banie commune, site 7 (AZP 36-07/197). Excavations embraced an area of 45 ares and recorded 56 features: 1 of the Funnelbeaker culture, 11 of the Lusatian culture, 6 of the Wielbark culture and 38 unspecified. The site revealed a total of 1300 fragments of clayware and 5 flint artefacts.

10) Czarnowo, Kozielice commune, site 35 (AZP 36-07/35). Excavations embraced an area of 49.12 ares and revealed 129 features: one of the Linear Pottery culture, 107 from the Early Middle Ages, one early modern and 20 of unknown chronology. The site recorded 3566 fragments of ceramics and 40 artefacts of clay, stone, iron, antler, bone and glass.

11) Czarnowo, Kozielice commune, site 59 (AZP 37-07/3). Excavations covered an area of 325 ares and revealed 949 features: 42 of the Lusatian culture, 89 dated to the pre-Roman and Roman periods, as well as 5 early modern. The remaining 813 features were deemed unidentified. In total, the site recorded 3696 fragments of clayware and 17 flint artefacts.

Closing the present review of the sites researched and studied by the “THOR” – Archaeological Research (Services), it needs to be remarked that they have been of great importance for complete recognition of various aspects of subsistence and settlement changes observed in Western Pomerania.

■